

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการพัฒนาหลักสูตรสำหรับเด็กก่อนประถมศึกษา ตามแนวคิดวอลดอร์ฟ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร
2. ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
3. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
4. แนวคิดทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ

ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร หลักสูตรนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศว่าจะไปไปในทิศทางใด และได้ประโยชน์มากน้อยเพียงไร ในการให้ความหมายของหลักสูตรจึงแตกต่างกันไป ตามแนวคิดเห็นของนักการศึกษา ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

วิชย ดิสสระ (2535, หน้า 19) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ กลุ่มวิชาหรือประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนภายใต้คำแนะนำของโรงเรียน หรืออีกนัยหนึ่ง หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ในการเรียนทั้งหมดที่นักเรียนได้รับจากโรงเรียน ส่วนสุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 6) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตร คือ กรอบและแนวทางที่จะนำมาใช้สอน การอบรมและการฝึกงาน นอกจากนั้น เกษมสันต์ มีจันทร์ (2541, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนโดยใช้กระบวนการเรียนการสอนรวมทั้งสื่อในรูปแบบต่าง ๆ และการประเมินผลที่เป็นสื่อกลาง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายปลายทางตามที่โรงเรียนพึงปรารถนา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ ปิยนุช คนฉลาด (2541, หน้า 36) ได้กล่าวว่า หลักสูตรคือ มวลประสบการณ์ที่จัดให้นักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความสามารถ ความรู้ ทักษะ และทักษะที่สำคัญแก่ชีวิต เช่นเดียวกับ อารง บัวศรี (2542, หน้า 7) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรม และมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

นอกจากนี้ เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1959, p. 4) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร ซึ่งสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ ประสิทธิภาพที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่โรงเรียนปรารถนา ในขณะที่ ทาบ (Taba, 1962, p. 10) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย เป้าหมาย และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ อันจะเป็นแนวทางในการจัดเนื้อหา กิจกรรมการเรียน การสอน และการประเมินผล ในส่วนของโบแชมปี (Beauchamp, 1981, pp. 61-62) ได้กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรนั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 สถานะ คือ

1. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของศาสตร์สาขาวิชาหนึ่ง ซึ่งศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร วิธีการใช้หลักสูตร และวิธีการประเมินผลหลักสูตร

2. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของข้อกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งตามความหมายนี้จะหมายถึง เอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งในเอกสารจะประกอบด้วยรายละเอียด จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน รายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียน รวมทั้งกำหนดเวลาเรียนสำหรับการเรียนการสอนด้วย

3. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของระบบการทำงานเกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ การจัดบุคลากร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร เป็นการมองที่เน้นกระบวนการและผลผลิตจากกระบวนการนั้น รวมทั้ง พอสเนอร์ (Posner, 1992, p. 5 อ้างถึงใน วิจิต สุรัตน์เรืองชัย, 2540) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรที่มีผู้นิยามไว้ต่าง ๆ ว่า หมายถึง สิ่งต่อไปนี้

3.1 ขอบข่ายและขั้นตอนที่กำหนดให้สอนและวัดผล

3.2 ประมวลการสอน ซึ่งประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย เนื้อเรื่อง สื่อการสอน กิจกรรม และการประเมินผล

3.3 โครงร่างของเนื้อหาวิชา

3.4 เอกสารรายละเอียดเนื้อหาวิชา

3.5 รายวิชาของการเรียน

จากการพิจารณาความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ มวลประสิทธิภาพที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ เกิดการพัฒนาในทุกด้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ไปในทิศทางที่ต้องการ เพื่อสนองความต้องการของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่จะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ

ความสำคัญของหลักสูตร หลักสูตรนั้นมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในทุกระดับ เพราะหลักสูตรจะเป็น ตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา นักการศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2540, หน้า 26) ก็ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือที่จะทำให้ปรัชญา หรืออุดมมุ่งหมายทางการศึกษาของชาติบรรลุผล
2. เป็นหลักหรือแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามที่พึงประสงค์

3. เป็นตัวบ่งชี้ความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า 10) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร สรุปความสำคัญได้ดังนี้ ถ้าไม่มีหลักสูตร การที่จะให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชากรของชาติ ย่อมกระทำไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์ หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตร คือสิ่งที่นำเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา ถ้าจะกล่าวว่า หลักสูตรคือหัวใจของการศึกษาก็คงไม่ผิด เพราะถ้าปราศจากหลักสูตรเสียแล้ว การศึกษาย่อมดำเนินไปไม่ได้

จากความสำคัญของหลักสูตรดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหลักสูตรจะเป็นเสมือนแนวทาง หรือแบบแผนของการปฏิบัติ เพื่อทำให้อุดมมุ่งหมายของการศึกษาบรรลุผลสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้

ประเภทของหลักสูตร หลักสูตรเป็นแผนของการศึกษาที่เจาะจงเฉพาะการศึกษา โปรแกรมใดโปรแกรมหนึ่ง การเรียกหลักสูตรจึงอาจแตกต่างกันไปตามการจำแนกหลักสูตร ตัวอย่าง เช่น ไฮเจอร์เกน จำแนกหลักสูตรตามจุดประสงค์การสร้างไว้เป็น 3 แบบ คือ (วิชยวงษ์ใหญ่, 2537)

1. หลักสูตรของสังคมส่วนรวม (Societal Curriculum) เป็นหลักสูตรที่กำหนดขึ้นสำหรับคนกลุ่มใหญ่ ใช้สำหรับเป็นหลักสูตรแกนนำที่จะให้สถาบันต่าง ๆ นำไปใช้ หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรที่เป็นหลักสูตรที่พัฒนาโดยรัฐหรือเขต

2. หลักสูตรของสถาบัน (Institutional Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ทางสถาบันจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนของสถาบัน ซึ่งอาจพัฒนามาจากหลักสูตรกลาง หรือพัฒนาขึ้นมาเองแล้วแต่จุดประสงค์

3. หลักสูตรการสอน (Instructional Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ประกอบด้วยเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อใช้สอนเฉพาะเรื่อง หรือกลุ่มระยะเวลาการเรียนเป็นวัน หรือเป็นสัปดาห์

นอกจากนี้หลักสูตรยังอาจแบ่งได้เป็น 7 ประเภท ได้แก่ (วิชย ดิสสระ, 2535)

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject Matter Curriculum) ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระที่สำคัญได้แก่ ความคิดรวบยอด ทักษะ ภูมิและหลักเกณฑ์ ต่าง ๆ ซึ่งจะใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาเนื้อหาวิชาแต่ละวิชาต่อไป
2. หลักสูตรหมวดวิชา (Fusion or Fused Curriculum) เป็นการรวบรวมวิชาย่อย ๆ ที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันผสมผสาน ในด้านเนื้อหาเข้าเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เกิดการผสมกลมกลืนของเนื้อหา
3. หลักสูตรสัมพันธ์ (Correlation or Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์กันในหมวดวิชาหรือระหว่างวิชา
4. หลักสูตร สหสัมพันธ์หรือหมวดวิชาแบบกว้าง (Broad Fields Curriculum) จะมีลักษณะที่กว้าง โดยยึดหลักการสัมพันธ์หรือความใกล้เคียงของเนื้อหา และจุดหมายรวมเป็นหมวดวิชาใหญ่
5. หลักสูตรแกนกลาง (Core Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงเข้าอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน แต่เน้นวิธีการแก้ปัญหา
6. หลักสูตรประสบการณ์ (Experience Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประโยชน์และตรงตามจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
7. หลักสูตรบูรณาการ หรือหลักสูตรสหวิทยาการ (Integration Curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยประสบการณ์ดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประสบการณ์ เป็นการบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

กล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรในแต่ละประเภทรุ่นสามารถที่จะนำมาปรับใช้ได้ โดยขึ้นอยู่กับแผนการจัดการศึกษาและจุดประสงค์ของการสร้างหลักสูตรว่าจะสร้างหลักสูตรประเภทใด

ระดับของหลักสูตร วิชย วงษ์ใหญ่ (2537) ได้จำแนกระดับของหลักสูตรออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. หลักสูตรระดับชาติ หรือหลักสูตรแม่บท เป็นหลักสูตรแกนที่เขียนไว้กว้างและบรรจุมสาระที่จำเป็นที่ทุกคนในประเทศต้องเรียนรู้เหมือนกัน

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น คือการนำเอาหลักสูตรแม่บท มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น เนื้อหาสาระของการเรียนจะสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น มุ่งการเรียนรู้ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิต

3. หลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นหลักสูตรที่สำคัญที่สุด ผู้ที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรระดับนี้ ได้แก่ ครูซึ่งจะนำหลักสูตรระดับชาติ และระดับท้องถิ่นมาพิจารณาปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรในแต่ละระดับ จะมีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน ซึ่งครูผู้ใช้หลักสูตรจะต้องเป็นผู้นำหลักสูตรมาปรับให้มีความเหมาะสมก่อนที่จะมีการนำไปใช้

รากฐานโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร จากรากฐาน โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร (สุนทร บำเรอราช, 2536) ได้เปรียบเทียบหลักสูตรว่าเป็น บ้าน รากฐานของหลักสูตร คือ เสาเข็มหรือพื้นฐานที่จะทำความมั่นคงให้กับบ้าน ส่วน เสา หลังคา ฝา ประตู หน้าต่าง ฯลฯ เปรียบเหมือนโครงสร้างของหลักสูตร กล่าวคือ ถ้าไม่มี เสา หลังคา ฝา ประตู หน้าต่าง เราก็ไม่เรียกว่าบ้าน ส่วนอุปกรณ์ที่จำเป็นในบ้าน เช่น ห้องน้ำ ครัว เติงนอน เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ไฟฟ้า ทีวี พัดลม ตู้เย็น เป็นองค์ประกอบของบ้านจะมีหรือไม่ บ้านก็ยังเป็นบ้าน หลักสูตรก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ มีรากฐาน โครงสร้าง และองค์ประกอบ รากฐานของหลักสูตรประกอบด้วย 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาความเชื่อของมนุษย์ ได้มีผู้รวบรวมปรัชญาความเชื่อของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่

1.1 กลุ่มความเชื่อในบทบาทหรือเหตุผลของพระเจ้า (Perennialism) เชื่อว่าการศึกษาคือสิ่งที่มั่นคงถาวร เช่นเดียวกับธรรมชาติของมนุษย์ คือความสามารถในการชี้แจง แสดงเหตุผล และคำตอบที่ให้ความกระจ่างชัดในปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ โดยพระเจ้า หรือผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ทำหน้าที่ชี้แจงเหตุผล การจัดการศึกษาไทยในยุคแรกๆ ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อของกลุ่มนี้ค่อนข้างมาก เห็นได้ว่านักเรียนจะสอนให้เชื่อฟังครู และท่องจำบทเรียนที่สอนเป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งสอนให้รู้จักบาปบุญ และกฎของกรรมดี กรรมชั่ว ตามหลักพุทธศาสนาอีกด้วย

1.2 กลุ่มความเชื่อในอำนาจการพัฒนาจิตใจ (Idealism) เป็นกลุ่มที่มีแนวคิดว่าความถูกต้อง ความดีงาม เกิดจากการใช้พลังจิตใจในรูปของสติปัญญา กลั่นกรองความถูกต้อง ความดีงามนี้ออกมา ดังนั้นการพัฒนาจิตใจจึงเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็น ครูหรือผู้ให้การอบรมสั่งสอนจะเป็น รูปแบบของความถูกต้อง ความดีงาม ในวงการศึกษานี้ของไทยถือว่าครูเป็นปูชนียบุคคลก็เป็นแนวคิดของกลุ่มที่เชื่อในแนวคิดนี้ ตลอดจนหลักธรรมและแนวปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ดูเหมือนจะสอดคล้องกับแนวคิดนี้อยู่มาก

1.3 กลุ่มความเชื่อเรื่องธาตุแท้ของวัตถุ (Realism) กลุ่มความเชื่อนี้มีแนวคิดที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีสภาวะของตัวเอง และมนุษย์จะรู้ได้ด้วยการศึกษา สังเกต ความถูกต้อง และความดีงามของมนุษย์จะหาได้จากกฎของธรรมชาติซึ่งอยู่ในวิถีทางของโลก ของจักรวาล แนวความเชื่อนี้มักจะอยู่ในกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษาชั้นสูง อิทธิพลของความเชื่อนี้ที่มีต่อวงการการศึกษาของไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดในลักษณะของการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาและการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการชั้นสูง

1.4 กลุ่มความเชื่อในผลของการค้นคว้าทดลอง (Experimentalism) กลุ่มความเชื่อในแนวคิดนี้เป็นผลมาจากการพัฒนาความคิดของกลุ่มความเชื่อในเรื่องธาตุแท้ของวัตถุ เพราะเมื่อเชื่อในกฎธรรมชาติก็ต้องมีการค้นคว้าทดลอง ความเชื่อในแนวคิดนี้จึงมีสาระสำคัญอยู่ตรงที่ว่าเมื่อมีปัญหา คำตอบที่แก้ปัญหานั้นจะต้องเป็นคำตอบที่ได้มาจากการค้นคว้าทดลอง ในวงการการศึกษาของไทยการรับเอาแนวคิดนี้มาใช้น้อยมาก เพราะนักการศึกษาต่างตามแนวคิดด้านการค้นคว้าทดลองไม่ทัน

1.5 กลุ่มความเชื่อในสิ่งที่เป็นอย่าง มีอยู่ และเกิดขึ้นแล้ว (Existentialism) กลุ่มความคิดนี้พัฒนามาจากฐานความเชื่อในเรื่องความเป็นมนุษย์ และเสรีภาพของบุคคล จะให้ความเคารพในสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน และยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่ากัน ทุกคนจะต้องยอมรับในศักยภาพของตนเอง แนวความคิดของกลุ่มนี้มีอิทธิพลต่อผู้เรียนสมัยใหม่มากขึ้นด้วย อิทธิพลของสื่อมวลชน สิ่งที่สังคมไม่ยอมรับในสมัยก่อนจะมีผู้ยอมรับมากขึ้นในสมัยนี้

รากฐานของหลักสูตรในส่วนที่เป็นปรัชญาความเชื่อของมนุษย์นี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหา วิธีจัดการศึกษา ตลอดจนการจัดสภาพสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อผู้เรียนโดยตรงจากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง

2. สังคมและวัฒนธรรม ของผู้จัดทำหลักสูตร สังคมและวัฒนธรรม เป็นรากฐานอีกอย่างหนึ่งของหลักสูตร ด้วยเหตุที่ว่าสังคมเป็นที่รวมของกลุ่มคนอย่างมีระบบโดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นแกนกลาง วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนตัวเชื่อมโยงตัวบุคคลในสังคมให้ผนึกกำลังอย่างเหนียวแน่นและนอกจากนี้ในสังคมยังมีระบบงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง

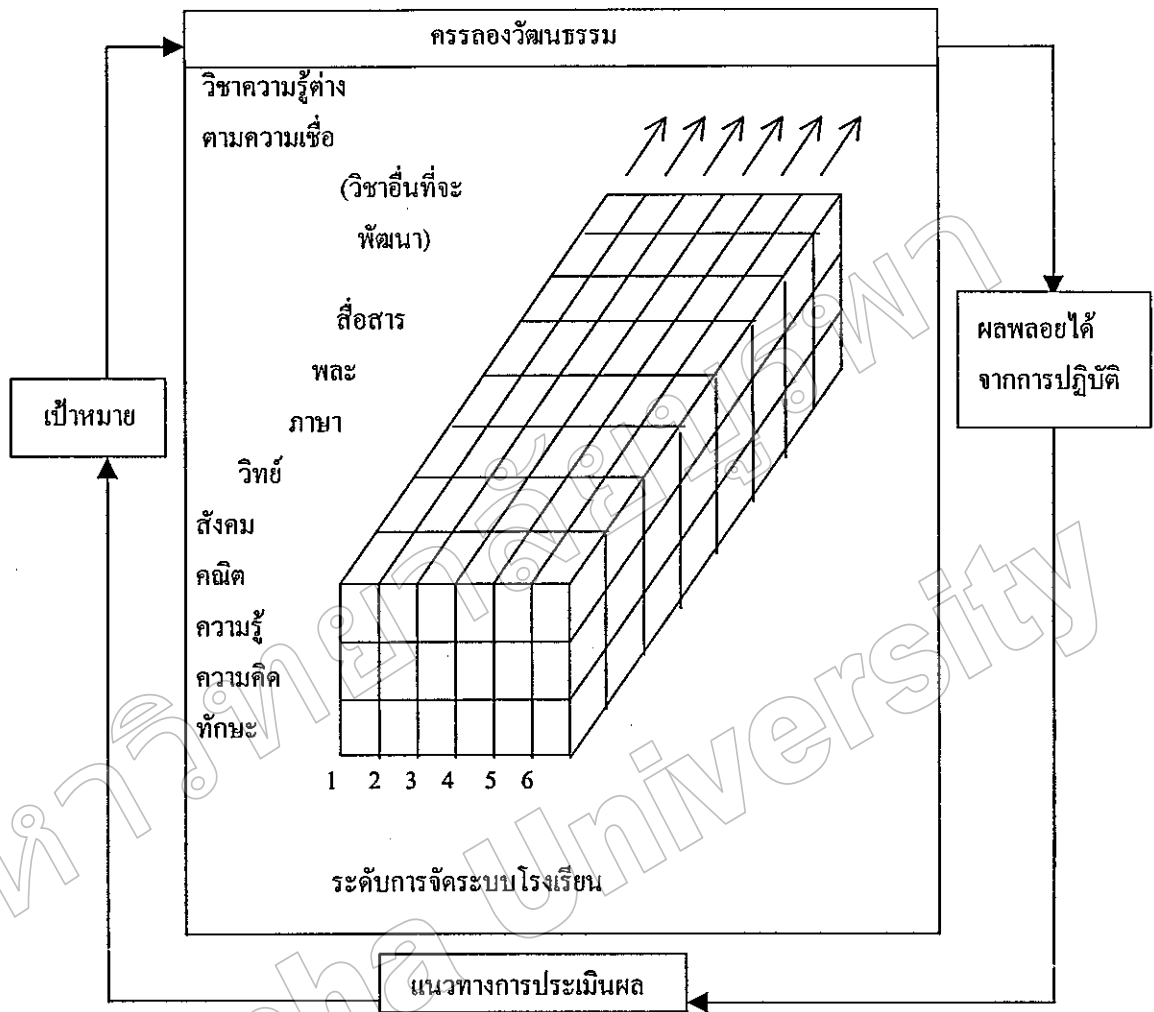
3. จิตวิทยาเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ลักษณะและคุณสมบัติของผู้เรียนเป็นรากฐานที่สำคัญของหลักสูตรอีกอย่างหนึ่ง เพราะผู้เรียนเป็นผู้ที่จะต้องซึมซับสาระของหลักสูตร

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ เป็นรากฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งเช่นกัน เพราะหลักสูตรเป็นเรื่องของการเรียนการสอน ได้มีการค้นคว้าทดลองทางจิตวิทยาการศึกษาสร้างองค์ความรู้และทฤษฎีใหม่ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียนหลายทฤษฎี

การที่ถือว่าเรื่องทั้ง 4 ประการเป็นพื้นฐานสำคัญของหลักสูตรก็เพราะหลักสูตรเกิดจากความคิดที่จะให้การศึกษาแก่บุคคลในสังคม เมื่อผู้ทำหน้าที่จัดการศึกษามีความเชื่อ มีความคิดอย่างไรก็มักจะวางหลักสูตรไปตามแนวความเชื่อหรือความคิดนั้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และวัฒนธรรมของตนเองด้วย ขณะเดียวกันหลักสูตรก็ต้องคำนึงถึง จิตวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน และทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อให้การจัดการศึกษานั้นบังเกิดผลดีและสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมาย

โครงสร้างของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเรื่องหนึ่ง ผู้บริหารและผู้ใช้หลักสูตรจำเป็นต้องเข้าใจเรื่องนี้อย่างถ่องแท้ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของหลักสูตรเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรมทำให้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยเข้าใจหรือมองเห็นไม่ชัด ได้มีนักการศึกษา 2 ท่านได้เสนอโครงสร้างของหลักสูตรไว้ดังนี้

โครงสร้างของหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมป์ (Beauchamp, 1981, pp. 62-63) จะเห็นว่าโครงสร้างของหลักสูตร ของโบแชมป์ มีลักษณะเป็น 3 มิติ คือ มีส่วนกว้าง ลึก และสูง โดยโครงสร้างส่วนที่เป็นส่วนกว้างคือ ระดับการจัดระบบโรงเรียนอาจจะเป็นระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา ขึ้นอยู่กับว่าผู้บริหารจะกำหนดเป็นหลักสูตรระดับใด โครงสร้างส่วนที่เป็นส่วนลึก กำหนดให้เป็นเนื้อหาวิชาต่างๆ ตามความเชื่อและค่านิยมของ วัฒนธรรม โดยส่วนลึกสามารถมีต่อไปได้ไม่สิ้นสุด โครงสร้างส่วนที่เป็นส่วนสูง ได้แก่ จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษา คือ ความรู้ ความคิด และทักษะ โครงสร้างที่เป็น 3 มิติ เช่นนี้ จะอยู่ในกรอบ 4 เส้น คือ ครอบครองของวัฒนธรรม เป้าหมาย แนวทางการประเมินผล และผลพลอยได้จากการปฏิบัติ มีความหมายว่า มิติทั้ง 3 นี้ มีการเกิดขึ้นมาได้ย่อมอยู่ภายใต้ครอบครองของ วัฒนธรรม เป้าหมาย แนวทางการประเมินผล และผลพลอยได้จากการปฏิบัติ

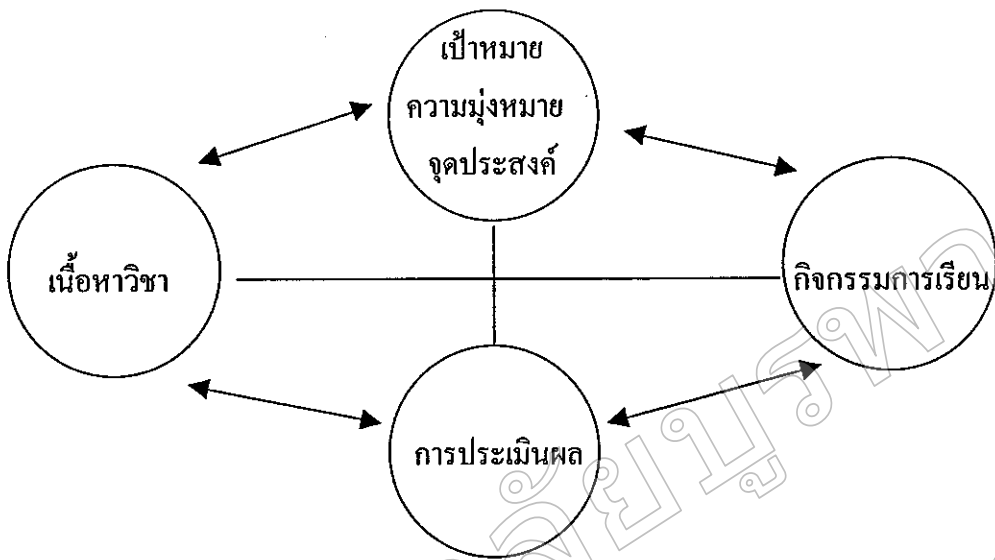

ภาพที่ 1 โครงสร้างของหลักสูตรของโบแชมป์

โครงสร้างของหลักสูตรตามแนวคิดของแซส (Zais, 1976 cited in Beauchamp, 1981) ได้กล่าวว่า โครงสร้างของหลักสูตรเป็นเสมือนสรีรวิทยา โดยกำหนดว่าหลักสูตรมีโครงสร้างประกอบด้วย 4 ส่วนคือ

1. เป้าหมาย ความมุ่งหมาย จุดประสงค์
2. เนื้อหาวิชา
3. กิจกรรมการเรียนรู้
4. การประเมินผล

โดยโครงสร้างทั้ง 4 ส่วนนี้จะเกี่ยวโยงกันทุกส่วนลักษณะของโครงสร้างมีรูปดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 โครงสร้างของหลักสูตรของแชน

องค์ประกอบของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตรและองค์ประกอบของหลักสูตร เป็นเรื่องแตกต่างกัน เรื่องของโครงสร้างคือสิ่งที่ก่อให้เกิดรูปร่าง และมักจะคงทนกว่า ส่วน องค์ประกอบ คือส่วนเสริมให้ โครงสร้างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น องค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เอกสารหลักสูตร หลักสูตรทุกหลักสูตร โดยหลักสูตรทุกหลักสูตร จะมีเอกสาร หลักสูตร บางทีก็เรียกว่าหลักสูตรแม่บท ในเอกสารหลักสูตรจะมีเนื้อหาที่เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
2. หนังสือเรียนหรือเอกสารประกอบการเรียน ในการจัดการศึกษาทุกระดับจำเป็นต้องมีหนังสือเรียน หรือแบบเรียน
3. ระบบการประเมินผลการศึกษา เป็นการนำผลจากการวัดผลทางการศึกษามา พิจารณาให้คุณค่าโดยเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้
4. แนวการสอน หรือคู่มือการสอนวิชา เป็นเอกสารที่นอกเหนือจากหนังสือและเอกสาร ประกอบการเรียน โดยมากรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการจะเป็นผู้จัดทำขึ้นเพื่อให้ครูมีแนวทาง ในการสอนเป็นแนวเดียวกัน
5. ครูผู้สอน ครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของหลักสูตร เพราะครูเป็นผู้ใช้หลักสูตร
6. กิจกรรมและการจัดประสบการณ์ โดยจัดกิจกรรมเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ขึ้น มีทั้งกิจกรรมที่ประกอบการสอนในชั้นเรียนและกิจกรรมเสริมการเรียน

7. สื่อและอุปกรณ์การสอน เป็นเครื่องมือของครูที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดประสงค์ของหลักสูตรได้รวดเร็วและชัดเจนขึ้น

นอกเหนือจากนี้ยังมีนักการศึกษาอีกหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังต่อไปนี้

ทาบ (Taba, 1962, p. 425) ได้ให้ความเห็นว่า หลักสูตรประกอบด้วย จุดประสงค์ทั่วไป และจุดประสงค์รายวิชา เนื้อหาวิชา วิธีสอน หรือการดำเนินการ และการประเมินหลักสูตร

สัจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 244) ได้เสนอว่าหลักสูตร ควรแบ่งออกเป็น 7 องค์ประกอบ คือ

1. เหตุผล และความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาสาระ และประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
5. การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิชาการในชุมชน
6. การประเมินผล
7. การเสนอแนะ เกี่ยวกับการช่วยเหลือ และส่งเสริมผู้เรียน

กาญจนา คุณารักษ์ (2540, หน้า 15) ได้แบ่งองค์ประกอบ ของหลักสูตรไว้ดังนี้ คือ จุดประสงค์ เนื้อหาวิชา และประสบการณ์ วิธีการสอน วัสดุอุปกรณ์การสอน กิจกรรมการเรียน การสอน และการประเมินผล

ธีราร บัวศรี (2542, หน้า 8-9) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรไว้ ดังต่อไปนี้

1. เป้าประสงค์ และนโยบายการศึกษา (Education Goals and Policies)
2. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims)
3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร (Types and Structures)
4. จุดประสงค์ของวิชา (Subject Objectives)
5. เนื้อหา (Content)
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional Objectives)
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies)
8. การประเมินผล (Evaluation)
9. วัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน (Curriculum Materials and Instructional Media)

Media)

สรุปได้ว่าในส่วนของโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรโดยรวมแล้วประกอบไปด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ สื่อ การวัดผลประเมินผล เป็นตัวกำหนดทิศทางและขอบเขตในการพัฒนาหลักสูตร ด้วยการปรับเนื้อหา ปรับกิจกรรม และจัดทำสื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังต่อไปนี้

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 134) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร คือกระบวนการจัดแนวทางการให้การศึกษา เป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวาง และมีหลายขั้นตอน กาญจนา ฤณารักษ์ (2543, หน้า 334) ได้กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร คือกระบวนการวางแผนจัดกิจกรรม การเรียนการสอนทุกประเภท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามความมุ่งหมาย และจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ตลอดจนการวางแผนประเมินผล เพื่อให้ทราบชัดว่าพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้นตรงความมุ่งหมาย และจุดประสงค์จริงหรือไม่ เพื่อให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะได้พัฒนาปรับปรุงในโอกาสต่อไป นอกจากนี้ สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 30) ได้กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้ คือการพัฒนาหลักสูตรนั้น อาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะ คือความหมายแรก หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายหนึ่งก็คือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย และ วิจิต สุรัตน์เรืองชัย (2540, หน้า 30) ก็ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาหลักสูตรว่า การพัฒนาหลักสูตร คือ กระบวนการที่จะทำให้ได้มา ซึ่งหลักสูตรที่สมบูรณ์ ประกอบไปด้วยขั้นตอนของการวางแผนหลักสูตร การสร้างหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพและการปรับปรุงหลักสูตร การใช้หลักสูตร และการประเมินหลักสูตร

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ตามแนวคิดของนักการศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงพอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร คือกระบวนการในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และเสริมสร้างหลักสูตรให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์แบบ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรนั้นเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับบริบทในหลายด้านด้วยกัน มีนักพัฒนาหลักสูตร และนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวคิดและรูปแบบของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้หลายแนวทาง ดังต่อไปนี้

ไทเลอร์ (Tyler, 1960, p. 1) ได้นำเสนอหลักการและเหตุผล ในการสร้างหลักสูตร โดยตั้งเป็นคำถาม 4 ข้อ คือ

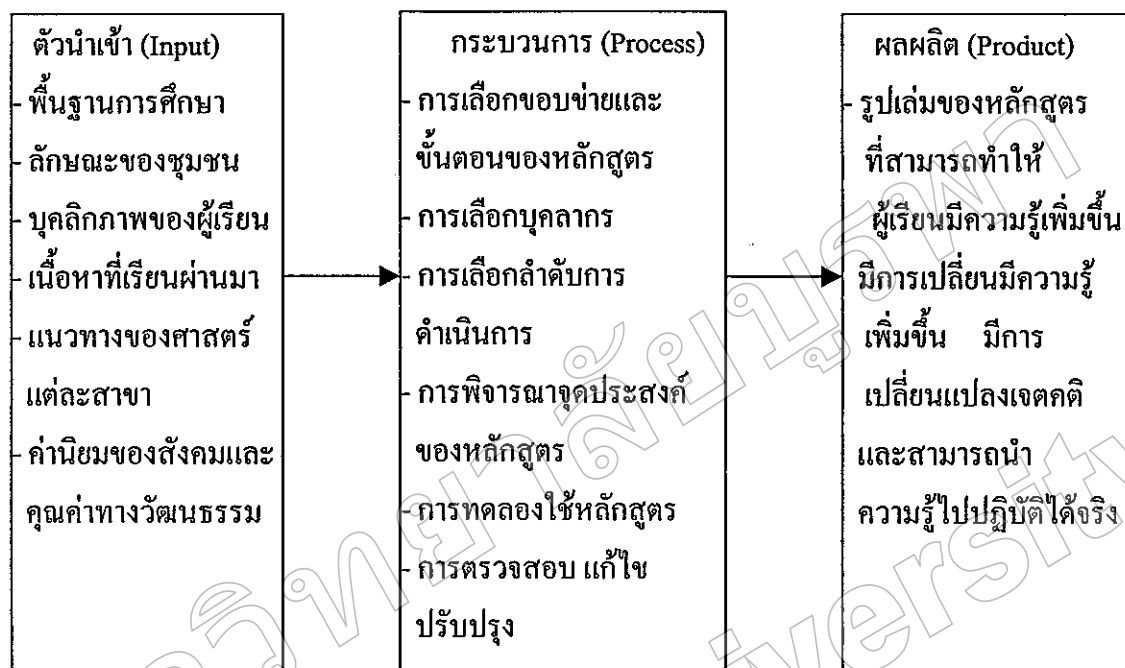
1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่โรงเรียนต้องการให้เกิดกับผู้เรียน
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่โรงเรียนต้องการให้เกิดกับผู้เรียน
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านั้น ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. จะทราบได้อย่างไรว่า วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้บรรลุผลแล้ว

แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์นั้น มุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา การจัดมวลประสบการณ์ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการประเมินผลตามวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

ทาบา (Taba, 1962, p. 28) ได้กำหนดกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม
2. การตั้งจุดมุ่งหมายของการศึกษา ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม
3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาที่จะนำมาสอน โดยคัดเลือกเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการของสังคม
4. จัดลำดับเนื้อหาสาระ โดยพิจารณาถึงความยากง่ายของเนื้อหาวิชาว่าอะไรควรเรียนก่อนหรือหลัง
5. คัดเลือกประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะทำให้นเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
6. จัดลำดับขั้นของประสบการณ์เรียนรู้ โดยพิจารณาว่าประสบการณ์ใดจะให้กับผู้เรียนก่อนหรือหลัง
7. ประเมินผลเนื้อหาวิชาหรือประสบการณ์ว่า ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ ตามที่ได้ตั้งจุดหมายไว้หรือไม่ และพิจารณาว่าจะใช้วิธีการประเมินผลอย่างไร
8. ตรวจสอบความคงที่และความเหมาะสมในแต่ละวัน เพื่อดูเนื้อหาที่จัดขึ้นสอดคล้องกับจุดหมายไว้หรือไม่ กิจกรรมสอดคล้องกับเนื้อหาหรือไม่ มีความเหมาะสมเพียงใด

โบแชมปี (Beauchamp, 1981, p. 146) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยให้แนวคิดในการพิจารณา ดังภาพ

ภาพที่ 3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของโบแชมปี

สจัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 34-43) ได้เสนอขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรไว้เป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อการพัฒนาหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นร่างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตร คือ ข้อมูลทางด้านประวัติและปรัชญาการศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน และทฤษฎีการเรียนรู้ ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม และข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของเนื้อหาวิชา ซึ่งจะช่วยให้อาจจัดหลักสูตรให้สนองกับความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้เรียนรู้
2. กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หลังจากได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและได้ทราบสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมและผู้เรียนแล้ว ก็จะถึงขั้นของการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการมุ่งแก้ปัญหาและสนองความต้องการที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล
3. การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งจะต้องผ่านการพิจารณา กลั่นกรองถึงความเหมาะสม และสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรที่กำหนดได้

4. การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล เป็นการกำหนดมาตรการให้ทราบว่าควรจะวัดและประเมินอะไรบ้าง ซึ่งจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ หรือความมุ่งหมายของหลักสูตร

5. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนของการนำเอาหลักสูตรไปสู่ภาคปฏิบัติหรือไปสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน โดยอาศัยกิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ หลายประเภท เช่นการจัดทำเอกสารและคู่มือการใช้หลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและการบริการหลักสูตร การดำเนินการสอนตามหลักสูตร การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

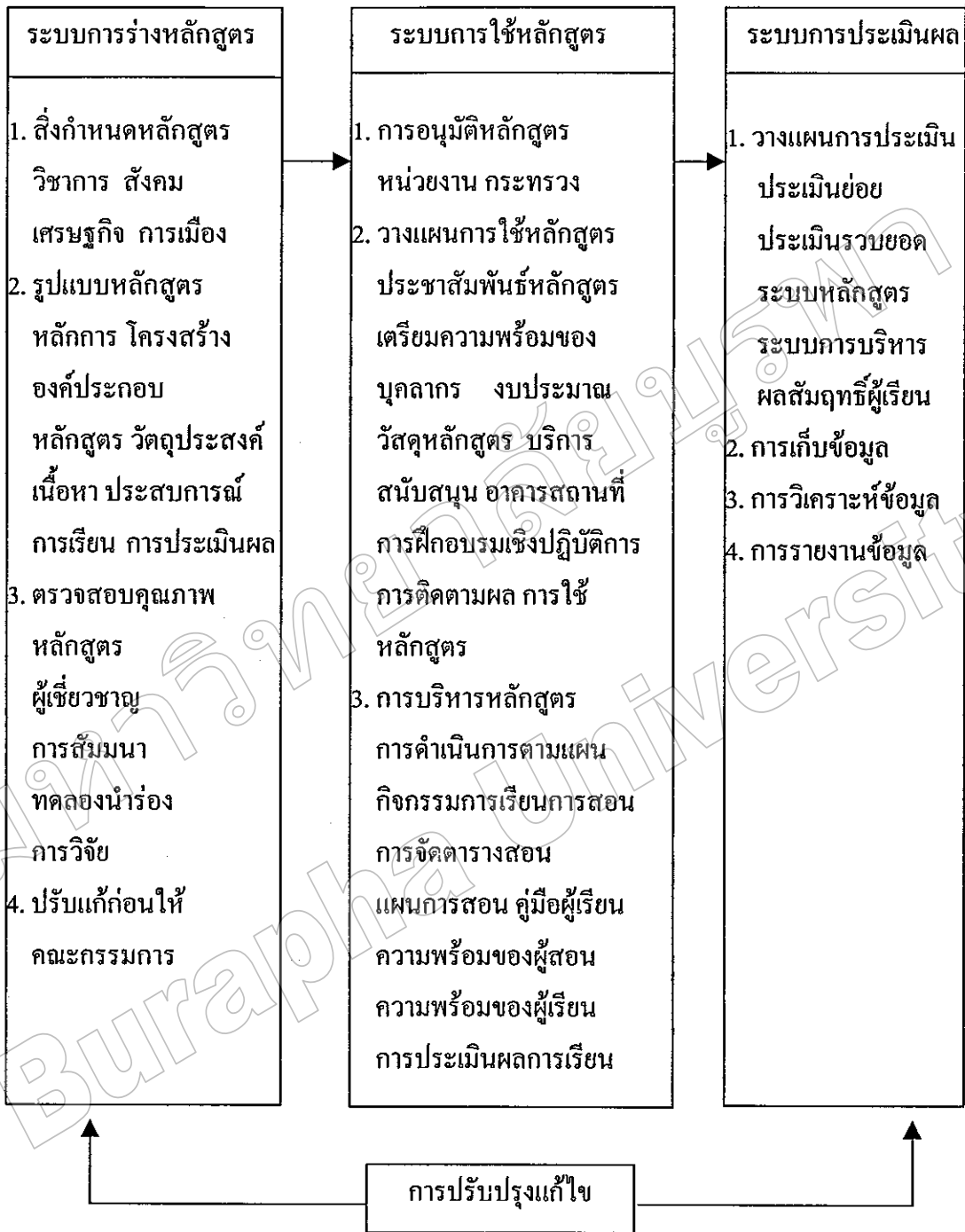
6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร เพื่อให้ทราบว่าผลผลิตที่ได้จากหลักสูตรนั้นเป็นไปตามเจตนารมณ์หรือจุดมุ่งหวังของสังคมและผู้เรียนเพียงใด ถ้าพบข้อบกพร่องหรือมีจุดอ่อนตรงไหนก็ต้องปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป

7. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่ใช้อยู่ให้มีความเหมาะสมหรือให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมมากขึ้น เพื่อให้การใช้หลักสูตรบรรลุตามเป้าหมาย

การดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวเป็นวัฏจักรต่อเนื่องกัน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 1) ได้นำเสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรไว้

3 ระบบ โดยเริ่มจากระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร จากกระบวนการดังกล่าวสามารถ นำเสนอ ดังภาพ

ภาพที่ 4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537)

จากแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตร และนักการศึกษาต่างกล่าวข้างต้น จึงสามารถสรุปหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตร ได้ดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การกำหนดเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนรู้
4. การนำหลักสูตรไปใช้การประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

การประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรนับเป็นกระบวนการ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาหลักสูตร เพราะการประเมินหลักสูตรจะทำให้เราทราบถึงคุณภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงใด หรือได้ผลตรงตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ มีส่วนใดที่ต้องปรับปรุง แก้ไข ซึ่ง สันต์ ธรรมบำรุง (2527, หน้า 140) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตรไว้ 5 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาคุณค่าของหลักสูตรนั้น โดยดูว่า หลักสูตรที่จัดขึ้นสามารถสนองตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่
2. เพื่อตัดสินใจว่า การวางเค้าโครงและรูปแบบของหลักสูตรตลอดจนการบริหารงาน และการสอนตามหลักสูตร เป็นไปในทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่
3. เพื่อวัดดูผลว่า ผลผลิต คือ ผู้เรียนนั้นเป็นอย่างไร
4. เพื่อตัดสินใจว่า การบริหารงานด้านหลักสูตรเป็นไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่
5. เพื่อติดตามผลจากหลักสูตร คือ ผู้เรียนว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามความมุ่งหวังของหลักสูตรหรือไม่

ในการประเมินหลักสูตรนั้น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 203) ได้แบ่งประเภทของการประเมินหลักสูตรไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ กล่าวคือ ภายหลังจากการร่างหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้จะต้องตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร เพื่อศึกษาความเป็นไปพร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขบางส่วนก่อนนำไปใช้จริง การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรทำได้หลายวิธีเช่น ใช้วิธีการประชุมสัมมนาโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์วิจัยเอกสารหลักสูตรในแต่ละระยะอย่างมีระบบ เป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลข้อมูลนำมาสังเคราะห์สำหรับการปรับปรุงแก้ไขก่อนจะนำไปใช้ต่อไป ซึ่งทำให้การปรับแก้ไขหลักสูตรเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพในการสังเคราะห์ข้อมูล ควรพิจารณาทบทวนให้รอบคอบว่าข้อมูลนี้จะนำไปใช้ปรับแก้ในส่วนใดของหลักสูตร

2. การประเมินจากการนำหลักสูตรไปใช้ มีจุดหมายเพื่อดูว่าหลักสูตรเมื่อนำไปใช้ปฏิบัติจริงได้ผลเพียงใด บรรลุจุดประสงค์หรือไม่ มีข้อดีข้อเสียในวิธีการจัดประสบการณ์เรียนอย่างไรเพื่อจะได้หาทางปรับปรุงหลักสูตรหากพบสิ่งบกพร่อง นอกจากการประเมินหลักสูตรแล้วยังช่วยในการตัดสินใจของฝ่ายบริหารว่าควรจะใช้หลักสูตรนี้ต่อไปหรือไม่

การประเมินหลักสูตรนั้นมีหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไป ตามความเห็นของนักการศึกษา และนักพัฒนาหลักสูตร ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังต่อไปนี้

รูปแบบการประเมินหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler, 1950, pp. 110-125 อ้างถึงใน ศรีวรรณ จันทร์หงษ์, 2542, หน้า 33-34) เป็นผู้วางรากฐาน การประเมินหลักสูตร นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 โดยเป็นผู้ริเริ่มให้คำนิยามของการศึกษาว่า “การศึกษา คือ การเปลี่ยนพฤติกรรม” ดังนั้นการประเมินหลักสูตร คือ การเปรียบเทียบว่าพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นไปตามจุดหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่ากระบวนการจัดการศึกษานั้น ประกอบไปด้วย องค์ประกอบ 3 อย่าง คือ จุดหมายของการศึกษา ประสบการณ์การเรียนรู้และการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ ซึ่งทั้งสามส่วนนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กัน แนวคิดนี้เป็นพื้นฐานของการจัดการหลักสูตร ก็คือ ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องสามารถวางจุดหมายที่ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนหรือมีพฤติกรรมอย่างไร พยายามจัดประสบการณ์การสอนเพื่อช่วยผู้เรียนให้เปลี่ยนพฤติกรรมไป ตามที่ต้องการ บทบาทของการประเมินหลักสูตรจึงอยู่ที่การดูแลผลผลิตของหลักสูตรว่าตรงตามจุดหมายหรือไม่ แนวคิดของไทเลอร์ จึงยึดความสำเร็จของจุดหมายเป็นหลัก

รูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Scriven, 1971 อ้างถึงใน สาลินี อุดมผล, 2542, หน้า 33) ได้สรุปแนวคิดของสคริฟเวน เกี่ยวกับลักษณะของการประเมินหลักสูตรไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลย่อย เป็นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงในขณะที่ใช้หลักสูตร อยู่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน
2. การประเมินผลรวบยอด เป็นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ้นสุดกระบวนการใช้หลักสูตรแล้วเพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตร
3. การประเมินผลภายใน เป็นการประเมินคุณค่าของบางสิ่งภายในตัวของมันเอง เช่น การประเมินเนื้อหา จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตร ฯลฯ เป็นต้น
4. การประเมินผลสำเร็จ เป็นการประเมินผลที่เกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินการหลักสูตร เช่น การประเมินผลที่เกิดจากการสอนของครูที่มีต่อนักเรียน

จุดเด่นสำคัญของการประเมินผลโดยยึดเป้าหมายของ สคริฟเวน ก็คือ เป็นการประเมินผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรที่คาดหวังไว้และไม่ได้คาดหวังไว้ เป็นการขยายแนวคิดของไทเลอร์ แต่ สคริฟเวน ก็ได้เสนอแนะอะไรเกี่ยวกับวิธีการประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ของ หลักสูตร ว่าเป็นอย่างไร จึงเป็นเพียงการเสนอรูปแบบรวม ๆ ของการประเมินผลตามทัศนะของเขาเท่านั้น

รูปแบบการประเมินหลักสูตรนี้ ถ้าในจุดมุ่งหมายของหลักสูตรต้องการให้ผู้เรียนคิดเป็น
ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ให้ประเมินดูจากสภาพที่เป็นอยู่หรือผลการปฏิบัติว่าสอดคล้องกันหรือไม่
ซึ่งทำให้เห็นว่าส่วนใดของหลักสูตรใช้ได้ ส่วนใดมีข้อบกพร่อง

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น (หลักสูตรสถานศึกษา) กรมการฝึกหัดครู (2535) ได้ให้
ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น คือ รายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียน การสอน
เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งแต่ละ
ท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลาง หรือ
หลักสูตรแม่บท ส่วนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือการปรับและเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา
รับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาวิธีสอน ให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอน
เพิ่มเติม และจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติม ซึ่งสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาต เพราะไม่ได้
แก้จุดประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลาง

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2537, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตร
ท้องถิ่น คือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
นั้น สาระการเรียนรู้จะสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น ไม่ใช่การเรียนรู้แบบรู้ไว้ใช้ว่า แต่เป็น
การเรียนรู้ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิต ในส่วนของ ปราณี ตั้งชะตะวณิช และ สิริวรรณ ศรีพล
(2536, หน้า 144) ได้กล่าวถึงหลักสูตรท้องถิ่นว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระและ
มวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นโดยเฉพาะ ซึ่งสอดคล้องกับ เกษมสันต์ มีจันทร์
(2541, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หลักสูตรท้องถิ่นหมายถึง เนื้อหาสาระ
และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงานและบุคคล ในท้องถิ่นได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เป็นการนำเอา
หลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิต และความต้องการของท้องถิ่น และนำไป
ถ่ายทอดให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในชีวิตจริง และในแนวทาง
เดียวกัน วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 124) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า
หลักสูตรท้องถิ่น คือ การนำหลักสูตรแกนกลางทั้งเอกสารหลักสูตร และเอกสารประกอบ
หลักสูตรที่พัฒนามาจากส่วนกลาง มาปรับ ขยายหรือเพิ่ม หรือสร้างหลักสูตรย่อยขึ้นใหม่ให้
เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

จากความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ที่นักการศึกษา และนักพัฒนาหลักสูตรได้กล่าวไว้
ข้างต้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ การนำหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลาง มาปรับ
เพิ่ม ขยาย ลด หรือสร้างหลักสูตรย่อยขึ้นมาเสริมหลักสูตรแม่บท หรือหลักสูตรแกนกลาง
เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง และความต้องการของท้องถิ่นนั้น

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นักการศึกษา และนักการพัฒนาหลักสูตรหลายท่านได้เสนอแนวคิดและรูปแบบของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้หลายแนวทางดังนี้

สัจด์ อุทรานันท์ (2532, หน้า 314-316) กล่าวว่า iva การปรับหลักสูตรให้เข้ากับสภาพสังคมและท้องถิ่น อาจดำเนินการในระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับโรงเรียนก็ได้ การดำเนินการทุกระดับควรมีขั้นตอนดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถ และมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ คณะทำงานควรรอยู่ระหว่าง 5-7 คน
2. ศึกษาสภาพหรือข้อมูลพื้นฐาน โดยการวิจัย สัมภาษณ์ ประชุมและสัมมนา หรือวิธีการอื่น ๆ
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่นว่าจะทำการพัฒนาโดยการปรับหลักสูตรหรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา
4. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระ ที่มีอยู่ในหลักสูตรแกนกลาง ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น หรือการจัดสร้างกระบวนการวิชาขึ้นมาใหม่
5. ดำเนินการใช้หลักสูตรที่ได้ปรับขยายไว้แล้วโดยมีการนิเทศติดตามผลการใช้อย่างใกล้ชิด
6. ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นขั้นที่มีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร
7. ทำการปรับปรุงแก้ไข เป็นขั้นการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรว่า สมควรได้รับการแก้ไขตรงจุดไหน จึงจะทำให้หลักสูตรเหมาะสม และก่อให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษาในสังคมเมืองและสังคมท้องถิ่น

จิระพันธุ์ พูลพัฒน์ (2536) ได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้น คือ

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. กำหนดจุดมุ่งหมายตามข้อ 1
3. คัดเลือกและจัดเนื้อหาวิชา คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสม
4. กำหนดมาตรการการวัดและประเมินผล
5. การนำหลักสูตรไปใช้
6. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
7. ทำการปรับปรุงและพัฒนาตลอดเวลา

พนอม แก้วกำเนิด (2533) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นว่าควรประกอบด้วย

1. การศึกษา สํารวจ เก็บรวบรวมข้อมูลสํานะเทศของท้องถิ่น
2. วิเคราะห์ข้อมูลสํานะเทศเพื่อการศึกษา เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการสร้างหลักสูตร
3. การกำหนดความเหมาะสมกับนักเรียน ในเรื่องวัตถุประสงค์ วิชา เนื้อหาสาระ ความจำเป็น ความต้องการ ความถนัดและความสามารถของนักเรียน
4. การกำหนดความเหมาะสมกับระดับชั้นเรียน
5. การกำหนดความคิรวบยอดหรือความคิดหลัก เมื่อจบเนื้อหาสาระนั้นแล้ว
6. การร่าง “รายวิชา...” หรือ “เรื่องและเนื้อหาสาระ”
7. การวิเคราะห์ทบทวน ร่าง “รายวิชา...” หรือ “เรื่องและเนื้อหาสาระ”
8. การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในกระบวนการเรียนการสอนรายวิชานั้น
9. การคํานึงถึงและการจัดสรรปัจจัยองค์ประกอบเกื้อหนุนกระบวนการเรียนการสอนรายวิชานั้น

10. การนำร่าง “รายวิชา...” หรือ “เรื่องและเนื้อหาสาระ” ไปทดลองใช้เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์และเหมาะสม

กรมวิชาการ (2533, หน้า 24-27) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. การศึกษา สํารวจ เก็บรวบรวมข้อมูล สํานะเทศของท้องถิ่นเพื่อการศึกษา คือ
 - 1.1 ทรัพยากรธรรมชาติ
 - 1.2 ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น
 - 1.3 ทรัพยากรมนุษย์
 - 1.4 สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น
 - 1.5 แผนพัฒนาท้องถิ่น
 - 1.6 สภาพการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในด้านครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา
 - 1.7 สภาพปัญหาและความต้องการ และสภาพทั่วไปของนักเรียน ผู้ปกครอง

ประชาชน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลสํานะเทศเพื่อการศึกษา สำหรับนำผลมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนะในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

- 2.1 ความสำคัญของรายวิชาหรือเนื้อหาสาระนั้น
 - 2.1.1 ปัญหาความต้องการ
 - 2.1.2 แผนพัฒนาท้องถิ่น

2.1.3 แนวโน้มความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม

2.2 ปัจจัยด้านสนับสนุน

2.2.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2.2 ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.2.3 ทรัพยากรมนุษย์

2.2.4 สภาพการจัดการศึกษา ด้านบุคลากรทางการศึกษา

3. การกำหนดความเหมาะสมกับนักเรียน โดยพิจารณาจาก

3.1 วัตถุประสงค์

3.2 วัยของนักเรียน

3.3 ความยากง่าย

3.4 ความมากน้อยของเนื้อหา

3.5 ความจำเป็นความต้องการ ความถนัดและความสามารถของนักเรียน

3.6 ความต้องการของผู้ปกครองท้องถิ่น ชาติ และบ้านเมือง

4. การกำหนดความเหมาะสมกับระดับชั้นเรียน โดยพิจารณาจาก

4.1 ลำดับความต่อเนื่องกับรายวิชาต่าง ๆ หรือเนื้อหาสาระในกลุ่มวิชาเดียวกัน

4.2 ความสอดคล้อง ความสัมพันธ์กับรายวิชาต่าง ๆ หรือเนื้อหาในกลุ่มวิชา

4.3 ลำดับความต่อเนื่องกับรายวิชา หรือเนื้อหาสาระในชั้นต้น

4.4 ลำดับความต่อเนื่องและความเป็นพื้นฐานสำหรับรายวิชา หรือเนื้อหาสาระ

ในขั้นสูงขึ้นไป

4.5 เนื้อหา ความสำคัญ คุณค่า ความยากง่าย และปริมาณ

5. การกำหนดความคิดรวบยอด หรือความคิดหลัก หรือผลรวมที่นักเรียนจะได้รับ เมื่อเรียนรายวิชาหรือเนื้อหาสาระนั้นแล้ว

6. การร่างรายการ “รายวิชา...” หรือ “เรื่องและเนื้อหาสาระ”

6.1 แนวทางกระบวนการเรียนการสอน

6.2 เนื้อหาสาระ

6.3 วัตถุประสงค์เฉพาะรายวิชา

6.4 รหัสประจำรายวิชา ในกลุ่มวิชา

7. การวิเคราะห์บททบทวนร่าง “รายวิชา...” หรือ “เรื่องและเนื้อหาสาระ”

8. การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในกระบวนการเรียนการสอนรายวิชานั้น ๆ จาก

8.1 ครู อาจารย์ ผู้สอน

8.2 วิทยาการภายนอก

8.3 สถานประกอบการ

8.4 อุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้

8.5 เวลา

8.6 สภาพแวดล้อม ข้ออุปสรรค ข้อจำกัด ปัจจัยสนับสนุนส่งเสริม

9. การคำนึงถึงและการจัดสร้างปัจจัย องค์ประกอบเกื้อหนุนกระบวนการการสอน
รายวิชานั้น เช่น

9.1 หนังสือเรียน สื่อ แนวการสอน

9.2 เทคนิคการสอน กระบวนการเรียน

9.3 การวิจัย

9.4 การแนะแนว

9.5 การวัดผล

9.6 ข้อมูล ข้อเสนอแนะเสริม

9.7 กรณีพิเศษ

10. การนำร่าง “รายวิชา...” หรือ “เรื่องและเนื้อหาสาระ” ไปทดสอบทดลอง หรือนำร่าง
เพื่อการปรับปรุง พัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ เหมาะสม

จากแนวความคิดของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนา
หลักสูตรท้องถิ่นของนักการศึกษาแต่ละท่าน จะมีความแตกต่างกันในเรื่องกิจกรรมย่อย แต่ใน
ภาพรวมแล้วจะมีความคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย
โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในระดับก่อนประถมศึกษาตามแนวคิดวอลดอร์ฟ
ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

2. การสร้างหลักสูตร

3. การทดลองใช้หลักสูตร

4. การประเมินหลักสูตรและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นลักษณะต่าง ๆ หลักสูตรท้องถิ่นที่จะพัฒนาขึ้นมานั้น
สามารถจัดทำได้หลายลักษณะ หลักสูตรแม่บทได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรให้
สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นในลักษณะ ต่าง ๆ ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2536)

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถทำได้ทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรแม่บท โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการปรับ ลด หรือ เพิ่มเติม รายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของทุกกลุ่มประสบการณ์หรือ ในคำอธิบายรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้ ทั้งนี้เพราะว่าเนื้อหาที่ระบุในคำอธิบาย รายวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรแม่บทจะระบุเนื้อหาที่ให้เรียนไว้กว้าง ๆ การปรับรายละเอียดของเนื้อหา นั้น ท้องถิ่นสามารถทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ หัวข้อหรือขอบข่าย เนื้อหา และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลงไป

3. จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการจัดทำคำอธิบาย หรือ ทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่ปรากฏในหลักสูตรแม่บท โดยจะต้องไม่ทำให้ จุดประสงค์ และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป การจัดทำคำอธิบาย เพิ่มเติมในหลักสูตรต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ และความมั่นคงของชาติ รวมทั้งการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. ปรับปรุงและ/หรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตร ของท้องถิ่นลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาของทุกกลุ่มประสบการณ์ และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

5. จัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตร โดยการจัดทำหนังสือ เรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่น ๆ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่าง ๆ ขึ้นใหม่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหา จุดประสงค์ และสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นจะ พัฒนาขึ้นมาใหม่นี้ อาจจะใช้กับคำอธิบายรายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้

การพัฒนาหลักสูตรทั้ง 5 ลักษณะนี้ ก่อนที่จะลงมือพัฒนาท้องถิ่น จะต้องวิเคราะห์ สภาพของท้องถิ่นว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศจาก ศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณา เมื่อผลการวิเคราะห์ออกมาอย่างไรจึงลงมือพัฒนา หลักสูตรให้สอดคล้องกับแนวโน้มดังกล่าว และในการดำเนินงานของท้องถิ่นควรกระทำในรูปของ คณะทำงาน

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถทำได้ในลักษณะ ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. การปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม
2. การปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาจากหัวข้อที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือ คำอธิบายรายวิชา
3. การจัดทำเนื้อหาวิชาหรือรายวิชาขึ้นใหม่
4. การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้วให้สามารถนำมาใช้อย่างเหมาะสม
5. การจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือการเรียนการสอน หนังสือแบบฝึกหัด ใบงาน ใบความรู้ ฯลฯ ขึ้นมาใหม่

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กรมวิชาการ, 2546) จัดทำขึ้นโดยยึดแนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

แนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 พัฒนาขึ้นมาโดยอาศัยแนวคิดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ พัฒนาการของมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน ตัวมนุษย์ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา จะมีความสัมพันธ์ และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนจะมีการเติบโตและมี ลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัย โดยที่พัฒนาการเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ขวบ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์เรามีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ ต่าง ๆ ที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเองและการเรียนรู้จะเป็น ไปได้ด้วยดี ถ้าผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว มีโอกาสคิดริเริ่มตามความสนใจ ของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ นั้นเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับที่สูงขึ้น ทั้งคนเราเรียนรู้มาตั้งแต่เกิดตามธรรมชาติก่อนที่จะเข้าสถานศึกษา การจัดหลักสูตรจึงยึดแนวคิดที่จะให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตนเอง ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอิสระเอื้อต่อการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลดีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการเล่นเด็กมีโอกาสนั่นใจส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่น กับธรรมชาติรอบตัว ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาระดับปฐมวัยฉบับนี้ จึงถือ “การเล่น” อย่างมีจุดหมายหมาย เป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ หรือสิ่งแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และ พัฒนาการของเด็กแต่ละคน ครูผู้สอนควรต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนรับผิดชอบ เพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตน ได้อย่างราบรื่น มีความสุข

ปรัชญาการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานของการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคม – วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรักความเอื้ออาทร และ ความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการเรียนรู้ อย่างเหมาะสม ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้าน อย่างสมดุลและเต็มศักยภาพ

หลักในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้เด็กอายุ 3 – 5 ปีจะต้องยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู ควบคู่กับการให้การศึกษา โดยต้องคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของเด็กทุกคนทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ และเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา รวมทั้งการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือเด็กที่มีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือ บุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส เพื่อให้เด็กพัฒนาทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุล มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายบูรณาการผ่านการเล่นและ

กิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรงผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า เหมาะสมกับวัย และความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของการพัฒนาสูงสุด ตามศักยภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เป็นคนดีและคนเก่งของสังคม และสอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจ สังคมโดยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

หลักการของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยนึกถึงความ

แตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย

3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์เรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เมื่อเด็กจบ การศึกษาระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ใน จุดหมาย 12 ข้อ และในแต่ละช่วงอายุผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะตามวัยของเด็กด้วย มาตรฐาน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จะครอบคลุม พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
2. กล้ามเนื้อใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสาน สัมพันธ์กัน
3. มีสุขภาพจิตดี มีความสุข
4. มีคุณธรรมและจริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
5. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
7. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมในท้องถิ่น และความเป็นไทย
8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

9. ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
10. มีความสามารถในการคิด การแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
11. มีจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

คุณลักษณะตามวัย คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3 – 5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็กให้เต็มความสามารถและศักยภาพ พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงอายุอาจจะเร็วหรือช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และการพัฒนา จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าสังเกตพบว่าเด็กไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจน ต้องพาเด็กไปปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทัน่วงที

โครงสร้างของหลักสูตร เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายที่กำหนดไว้ในสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฏิบัติ ในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

ช่วงอายุ	อายุต่ำกว่า 3 ปี	
	อายุ 3 – 5 ปี	
	ประสบการณ์สำคัญ	สาระที่ควรรู้
สาระการเรียนรู้	- ด้านร่างกาย	- เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก
	- ด้านอารมณ์และจิตใจ	- เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและ
	- ด้านสังคม	สถานที่แวดล้อมเด็ก
	- ด้านสติปัญญา	- ธรรมชาติรอบตัว
		- สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก
ระยะเวลาเรียน	ขึ้นอยู่กับอายุเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและรับการศึกษา	

1. การจัดชั้นหรือกลุ่มเด็ก ให้ยึดอายุเป็นหลักและอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไป ตามหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เช่น กลุ่มเด็กที่มีอายุ 3 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 1 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 4 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 2 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 5 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 3 หรือเด็กเล็ก

2. ระยะเวลาเรียน ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1–3 ปี การศึกษา โดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา

3. สารการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3–5 ปี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ ทั้งสองส่วนใช้เป็นสื่อกลางในการจัดประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยรวมทั้งต้องสอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

3.1 ประสบการณ์สำคัญ จะช่วยอธิบายให้ผู้สอนเข้าใจว่าเด็กปฐมวัยต้องทำ “อะไร” เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว “อย่างไร” และทุกประสบการณ์มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ช่วยแนะผู้สอนในการสังเกต สนับสนุน และวางแผนการจัดกิจกรรมให้เด็ก ประสบการณ์สำคัญที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ของเด็ก

ประสบการณ์สำคัญสำหรับเด็กอายุ 3–5 ปี จะครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ

3.1.1 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย รักษาความปลอดภัย พัฒากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก

3.1.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัย มีความสุข ร่าเริงแจ่มใส ได้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สุนทรียภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและความเชื่อมั่นในตนเอง ขณะปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

3.1.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ฯลฯ

3.1.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิด การใช้ภาษา การสังเกต การจำแนกและเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ระยะ) และเวลา

3.2 สารที่ควรรู้ สารในส่วนนี้กำหนดเฉพาะหัวข้อไม่มีรายละเอียดทั้งนี้เพื่อประสงค์จะให้ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการความสนใจของเด็ก อาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้โดยคำนึงถึงประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก ผู้สอนสามารถนำสารที่ควรเรียนรู้มาบูรณาการ จัดประสบการณ์ต่างๆ ให้สอดคล้องการเรียนรู้ ทั้งนี้ มิได้ประสงค์ให้เด็กท่องจำเนื้อหา แต่ต้องการให้เด็กเกิดความคิดหลังจากนำเสนอสารการเรียนรู้ นั้น ๆ มาจัดประสบการณ์ให้เด็กเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้สารที่ควรเรียนรู้อย่างเป็นแนวทางช่วยผู้สอนกำหนดรายละเอียดและความยากง่ายของเนื้อหาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก สารที่ควรเรียนรู้ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ดังนี้

3.2.1 เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เด็กควรรู้จัก ชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตาของ อวัยวะต่าง ๆ และวิธีระมัดระวังร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย มีสุขภาพอนามัยที่ดี เรียนรู้ที่จะเล่น และทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองคนเดียวหรือกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และแสดงมารยาทที่ดี ทั้งนี้ เมื่อเด็กมีโอกาสนำเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองแล้ว เด็กควรเกิดแนวคิดด้วยตนเอง

3.2.2 เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก เด็กควรมีโอกาสได้รู้จัก และรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน รวมทั้งบุคคลต่างๆ ที่เด็กต้องเกี่ยวข้อง หรือมีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

3.2.3 ธรรมชาติรอบตัว เด็กควรจะได้รู้จักสิ่งมีชีวิตเช่น ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิตรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน ฯลฯ

3.2.4 สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เด็กควรจะได้รู้จักสิ่งของเครื่องใช้ ยานพาหนะ และการสื่อสารต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของเด็ก สิ่งต่าง ๆ รอบตัวนั้นมีชื่อ ลักษณะต่าง ๆ กัน สามารถแบ่งตามประเภท ชนิด สี รูปร่าง พื้นผิว วัสดุ รูปเรขาคณิต ฯลฯ

การจัดประสบการณ์ การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3 – 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีหลักการ และแนวทางการจัดประสบการณ์ ดังนี้

1. หลักการจัดประสบการณ์ จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก โดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง ระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ จัดให้เด็กได้รับการพัฒนา โดยให้ความสำคัญ

ทั้งกระบวนการและผลผลิต จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่ง ของการจัดประสบการณ์ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

2. แนวทางการจัดประสบการณ์จัดให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะและระดับการพัฒนา เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ และจัดให้สอดคล้อง กับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว ตำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง และจัดประสบการณ์ ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ ให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้อาสาแวดล้อม ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และ อยู่ใน วิธีชีวิตของเด็ก

3. การจัดกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3 – 6 ปี สามารถนำมาจัดเป็น กิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันทำกิจกรรม อะไร เมื่อใด อย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักในการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

3.1 หลักในการจัดกิจกรรม

3.1.1 กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของ เด็กในแต่ละวัน

3.1.2 กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อ เนื่องนานเกิน 20 นาที

3.1.3 กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที

3.1.4 กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียน กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคลและกิจกรรมที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ และกิจกรรมที่ต้องใช้กำลังและไม่ใช้กำลังให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออก กำลังกาย ควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังกายมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

3.2 ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ ครอบคลุมทุกสิ่งต่อไปนี้

3.2.1 การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วิธีต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่น อิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

3.2.2 การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่น เครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อน ส้อม ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว

3.2.3 การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตา กรุณา แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาส

3.2.4 การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน อย่างสม่ำเสมอ

3.2.5 การพัฒนาความคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้เล่น สนทนา อภิปรายอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษา นอกสถานที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษา ที่เหมาะสมกับวัย อย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหา ในชีวิตประจำวัน และในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อยและที่เป็นกลุ่มใหญ่

3.2.6 การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กมีโอกาสใช้ภาษาสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา

3.2.7 การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะ ตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์ สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็กเล่นบทบาทสมมติในมุมเล่นต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ

ตัวอย่างตารางกิจกรรมประจำวันดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 ตารางกิจกรรมประจำวันแบบที่ 1

08.00 - 08.30 รับเด็ก

08.30 - 08.45 เคารพธงชาติ

08.45 - 09.00 ตรวจสอบสุขภาพ ไปห้องน้ำ

09.00 - 09.20 กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ

09.20 - 10.20 กิจกรรมสร้างสรรค์และการเล่นตามมุม

10.20 - 10.30 พัก (ของว่างเช้า)

10.30 - 10.45 กิจกรรมวงกลม

10.45 - 11.30 กิจกรรมกลางแจ้ง

11.30 - 12.00 พัก (รับประทานอาหารกลางวัน)

12.00 - 14.00 นอนพักผ่อน

14.00 - 14.20 เก็บที่นอน ล้างหน้า

14.20 - 14.30 พัก (ของว่างบ่าย)

14.30 - 14.50 เกมการศึกษา

14.50 - 15.00 เตรียมตัวกลับบ้าน

ตัวอย่างที่ 2 ตารางกิจกรรมประจำวันแบบที่ 2

08.30 - 08.45 รับเด็ก เคารพธงชาติ สวดมนต์

09.00 - 09.30 กิจกรรมดนตรีและจังหวะ

09.30 - 10.30 กิจกรรมเสรี

10.30 - 10.40 พัก (รับประทานอาหารว่าง)

10.40 - 11.20 กิจกรรมกลางแจ้ง

11.20 - 11.30 พัก (ล้างมือ ล้างเท้า)

11.30 - 11.50 กิจกรรมเสริมประสบการณ์

11.50 - 13.00 พัก (รับประทานอาหารกลางวัน)

13.00 - 15.00 นอนพักผ่อน

15.00 - 15.10 เก็บที่นอน ล้างหน้า

15.10 - 15.30 พัก (รับประทานอาหารว่างบ่าย)

15.30 - 15.50 เล่นิทาน

15.50 - 16.00 เตรียมตัวกลับบ้าน

ตัวอย่างที่ 3 ตารางกิจกรรมประจำวันแบบที่ 3

08.30 - 09.00 - รับเด็ก

- กิจกรรมเสรี

09.00 - 09.30 กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ

09.30 - 10.30 กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุม

10.30 - 10.40 พัก (รับประทานอาหารว่าง)

10.40 - 11.20 กิจกรรมกลางแจ้ง

11.20 - 11.30 พัก (ล้างมือ ล้างเท้า)

11.30 - 11.50 กิจกรรมในวงกลม

11.50 - 13.00 พัก (รับประทานอาหารกลางวัน)

13.00 - 15.00 นอนพักผ่อน

15.00 - 15.10 เก็บที่นอน ล้างหน้า

15.10 - 15.30 พัก (รับประทานอาหารว่างบ่าย)

15.30 - 15.50 เกมการศึกษา

15.50 - 16.00 เตรียมตัวกลับบ้าน

การประเมินพัฒนาการ การประเมินเด็กอายุ 3 - 6 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน ทั้งนี้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุงวางแผนการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้พัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีพัฒนาการเร็วช้าต่างกัน และสามารถพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายได้ ถ้าเด็กได้รับประสบการณ์เสริมสร้าง อย่างเพียงพอและเหมาะสม

การประเมินพัฒนาการควรยึดหลักดังต่อไปนี้

1. ต้องประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก
2. ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี
3. สภาพการประเมินควรมลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน
4. ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือและจดบันทึกไว้เป็น

หลักฐาน

5. ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกันเด็กรวมทั้งใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ ด้าน ไม่ควรใช้แบบทดสอบ

สำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรจะใช้กับเด็กอายุ 3 - 5 ปี ได้แก่ การสังเกต การบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็กที่เก็บอย่างมีระบบ

แนวคิดทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ

ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวกับเด็ก

การศึกษาตามแนวคิดทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟอยู่บนพื้นฐานแนวคิดมนุษยปรัชญา (พร พันธุ์โอสถ, 2543, หน้า 5) เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ ในส่วนของแนวคิดที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ คือการอธิบายในเรื่อง พัฒนาการของมนุษย์ ซึ่งมีสาระแตกต่างจากแนวคิดอื่น ๆ และยังเป็นที่มาสำคัญของการจัดการเรียนการสอนอีกด้วย

สไตเนอร์ (Steiner, 1973 อ้างถึงใน วิภา กวีสมนบูรณ์, 2542, หน้า 30) ได้อธิบายส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นมนุษย์ ได้แก่

1. รูปร่าง (Physical Body) หมายถึง ร่างกายทางกายภาพที่เป็นไปตามกฎของการมีอยู่ทางกายภาพ มนุษย์มีรูปร่างร่วมกับแร่ธาตุ
2. กายชีวิต (Ethereic Body หรือ Live Body) หมายถึง พลังที่อยู่ภายในทำให้เกิดการมีชีวิต มีการเจริญเติบโต ซึ่งพลังนี้จะไม่ปรากฏในแร่ธาตุ มนุษย์มีพลังชีวิตร่วมกับ พืชและสัตว์
3. กายแห่งความรู้สึก (Astral Body) หมายถึง ส่วนที่ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความรู้สึก ความยินดี ความชอบ โดยความรู้สึกนี้ จะเป็นการตอบสนองจากภายในมนุษย์มีการแห่งความรู้สึกร่วมกับสัตว์เท่านั้น
4. กายฉัน (Body of Ego) หมายถึง กายภายในที่พัฒนาความเป็นเอกลักษณ์บุคคล และจะนำพามนุษย์ไปสู่ดวงจิตที่สูงขึ้น (Higher Soul of Man) ซึ่งกายนี้จะทำงานร่วมกับรูปร่าง กายชีวิต และกายแห่งความรู้สึก กายนี้เป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในมนุษย์เท่านั้น

ส่วนประกอบของมนุษย์เหล่านี้มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิด โดยมีการพัฒนาแต่ละส่วนประกอบต่าง ๆ ตามวัยของมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่การอธิบายถึงลำดับพัฒนาการของมนุษย์เริ่มตั้งแต่เมื่อเด็กได้ถือกำเนิดขึ้นในครรภ์ของมารดา รูปร่างของเด็กได้พัฒนาและเติบโตขึ้นภายในครรภ์ ซึ่งเรียกได้ว่าเด็กอยู่ในการคุ้มครองจากรูปร่างของมารดา รกจะนำอาหารและอากาศจากมารดาไปสู่ตัวเด็ก ในขณะนั้นถือได้ว่ารูปร่างของเด็กยังไม่เป็นอิสระ แต่ก็มีการพัฒนาอยู่ภายใน จนในที่สุดเมื่อรูปร่างของเด็กเป็นอิสระ เด็กทารกก็จะพร้อมออกมาสู่โลก โดยมีลำดับต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 เด็กตั้งแต่แรกเกิด – 7 ปี เมื่อทารกออกมาเผชิญโลกภายนอกรูปร่างเป็นอิสระ ซึ่งขณะเดียวกัน กายชีวิตกำลังพัฒนาพลังงานใน อยู่ภายใต้การคุ้มครองจากกายแห่งความรู้สึกและ ก่อนที่กายชีวิตจะเป็นอิสระ กายชีวิตจะทำงานกับรูปร่าง เป็นผลทำให้เกิดฟันแท้ ซึ่งเป็นส่วนที่ แข็งที่สุดในรูปร่าง ขึ้นมาแทนที่ฟันชุดแรก และเป็นสิ่งที่ปรากฏเป็นครั้งสุดท้ายในช่วงนี้

ช่วงที่ 2 เด็กอยู่ในช่วง 7 – 14 ปี ในช่วงนี้ กายชีวิตเป็นอิสระ กายชีวิตนั้นนอกจากจะมีพลัง แห่งชีวิตที่ใช้ในการเติบโตแล้ว ยังมีพลังที่จะทำให้เกิดความทรงจำ ความเคยชิน หรือนิสัย อีกด้วย ดังนั้นเด็กในวัยนี้จึงเป็นวัยที่พร้อมในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยการสอน ส่วนกายแห่งความรู้สึก ยังไม่เป็นอิสระ แต่จะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นและส่งผลกับอารมณ์ของเด็กในช่วงวัยนี้ ระดับคุณภาพ อารมณ์ของเด็กจะมีความละเอียดอ่อนมากขึ้น และเมื่อกายแห่งความรู้สึกเป็นอิสระ จะแสดงผล ในช่วงวัยหนุ่มสาว อวัยวะการสืบพันธุ์จะสมบูรณ์เต็มที่

ช่วงที่ 3 เด็กจะอยู่ในช่วง 14 – 21 ปี ในช่วงนี้ กายแห่งความรู้สึกเป็นอิสระ อารมณ์ที่ แสดงออกมามีความละเอียดอ่อนเหมือนกับผู้ใหญ่คนหนึ่ง ขณะนั้น กายจันยังไม่เป็นอิสระแต่ส่งผล กับเด็กในช่วงวัยนี้ ทำให้เด็กเริ่มตระหนักในความเป็นตัวตนของตนเอง มีความคิดต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งการคิดเป็นความสามารถในการแยกตนเองออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่พิจารณาได้ จนเมื่ออายุย่างเข้า 21 ปี กายจันจะเป็นอิสระ ลักษณะที่ปรากฏจาก กายจันจะเป็นผลพวงมาจากการพัฒนากายต่าง ๆ ทั้งสองที่ผ่านมา และในช่วงอายุต่อไปหลังจากนี้ กายจันจะช่วยพัฒนากายทั้งสองส่วนแรกอีกด้วย

สำหรับการศึกษาปฐมวัยซึ่งจะเน้นที่เด็กในช่วงวัยที่ 1 คือในช่วงอายุแรกเกิด – 7 ปี ซึ่งเป็นวัยที่รูปร่างเป็นอิสระ และทำงานร่วมกับกายชีวิต ทำให้เกิดการพัฒนาร่างกายอย่างรวดเร็ว เมื่อเด็กเกิดมาสัมผัสกับโลกที่ตนไม่เคยสัมผัสมาก่อน ซึ่งเด็กจะต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ บนโลกมากมาย วิธีที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์เพื่อจะเรียนรู้โลกได้คือ การเลียนแบบ (Imitation) ซึ่งธรรมชาติ เด็กจะเปิดรับ และซึมซับต่อทุกสิ่งทุกอย่าง เข้ามาในตัวเด็ก ตัวเด็กเป็นเสมือนอวัยวะประสาทสัมผัส (Sense Being) อวัยวะประสาทสัมผัสเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งสำหรับเด็กเท่านั้น ซึ่งจะต้อง อาศัยพลังเจตจำนง เป็นพลังงานในที่จะใช้สายตาจับกุมสิ่งที่เห็นไว้ พลังเจตจำนงที่ใช้ร่วมกับ ความประทับใจจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสจะช่วยนำประสบการณ์เข้าไปในตัวเด็กอย่างลึกซึ้ง และเด็กก็จะถ่ายทอดประสบการณ์เหล่านั้นออกมาโดย การเลียนแบบ ผ่านรูปร่าง การที่เด็กเลียนแบบ สิ่งต่าง ๆ ที่รับรู้ เด็กจะใช้พลังเจตจำนงประกอบในการเลียนแบบนั้นด้วย พลังเจตจำนงไม่ได้เป็น เพียงแต่ความตั้งใจที่จะทำ แต่เป็นความสามารถที่จะดำเนินการกระทำนั้นอย่างต่อเนื่อง การที่เด็ก ได้มีโอกาสลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นการที่เด็กได้พัฒนาพลังเจตจำนง และเนื่องจากการทำงาน ร่วมกับกายชีวิต ซึ่งทำให้เกิดการเจริญเติบโตของร่างกาย พลังเจตจำนงจะมีผลต่อ การพัฒนา รูปร่างของเด็กด้วย พลังเจตจำนงช่วยพัฒนาความสามารถของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของเด็ก

ที่ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์ การให้เด็กลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยใช้การเคลื่อนไหวแขนขา จะทำให้กล้ามเนื้อแขนขาเด็กแข็งแรง สามารถควบคุมการใช้แขนขาได้ดี และยังส่งผลต่อสุขภาพภายในอีกด้วย นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่จัดสำหรับเด็กตามแนวทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ได้คำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อการพัฒนาอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของเด็กทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นสี แสง เสียง ของเล่น

ในช่วงวัยนี้เป็นช่วงที่พลังเจตจำนงพัฒนา ดังนั้นหากไม่ได้มีการตระหนักถึงความสำคัญนี้อาจทำให้เด็กพัฒนาพลังเจตจำนงในทางลบได้ เช่น การปล่อยให้เล่นเกม หรือ ดูทีวี หรือให้เด็กนั่งเรียนหนังสือ แม้ว่าเด็กจะสามารถทำได้ แทนที่พลังจากกายชีวิต จะช่วยพัฒนาการเจริญเติบโต ทำให้เด็ก กลับนำไปใช้กับการจดจำ และใช้ในการทำงานเพียงบางส่วนของร่างกายเท่านั้น เช่น สายตาที่ใช้ดูทีวี นิ้วมือที่คอยกดเครื่องเล่น ทำให้เด็กมีร่างกายไม่แข็งแรงแขนขาลีบ และมีผลต่อการเรียนรู้ในอนาคต เนื่องจากร่างกายที่สมบูรณ์จะเป็นที่อยู่ที่ดีสำหรับจิตที่ดีและนำไปสู่ความคิดที่ดีต่อโลกต่อไป

นอกจากนั้นความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในภาพรวมแล้ว ก็ได้อธิบายพื้นฐานทางอารมณ์ (Temperament) ที่ทำให้เด็กมีความแตกต่างกันแต่ละบุคคล ซึ่งได้ชี้ไว้ว่าพื้นฐานทางอารมณ์ของคนเราจะแสดงออกมาทั้งในคุณสมบัติทางกายและจิตใจ มี 4 แบบ ได้แก่

1. เจ้าอารมณ์ (Choleric) เด็กเจ้าอารมณ์มักจะเป็นเด็กตัวเตี้ยป้อม ลำคอหนา ศีรษะกลม คั่งแข็งที่อยู่สูงใหญ่ มีความทรหดอดทน มีพลังงานมากมายที่ใช้ไม่รู้จักหมด ถือตนเองเป็นศูนย์กลางทำให้เด็กแบบนี้ไม่ชอบเข้าสังคม จะมีอิทธิพลเหนือเพื่อนในกลุ่ม มักเป็นหัวโจกในกิจกรรมกลุ่ม ไม่ประคับประคองใครง่าย ๆ ถ้าโดนยั่วให้โกรธก็จะระเบิดอารมณ์ออกมาเหมือนภูเขาไฟ และสามารถแปรเป็นความคลุ้มคลั่งได้ง่าย

2. ร่าเริง (Sanguine) รูปร่างของเด็กแบบนี้จะมีสัดส่วนที่ปกติที่สุด มือและเท้าเล็ก แต่คล่องแคล่วไม่อยู่นิ่ง ประทับใจทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านเข้ามา ไม่สามารถจดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน รักความสนุกสนาน และชอบเข้าสังคม

3. เฉยเมย (Phlegmatic) เด็กเฉยเมยจะมีรูปร่างอ้วนเตี้ย ชอบนอน และไม่ชอบทำอะไรจนบางครั้งต้องกระตุ้นด้วยการใช้เสียงดัง จะมีอารมณ์ดี มักจะเล่นกับเพื่อนที่เงียบ ๆ เรียบร้อย ไม่โดดเด่น ชอบร้องประสานเสียงและชอบทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

4. ข่างคิด (Melancholic) รูปร่างของเด็กแบบนี้จะสูงกว่าเด็กวัยเดียวกัน แขนขาแข็งแรง ศีรษะเล็ก ใหญ่หู ผิวซีดเซียว ประสาทสัมผัสทุกอย่างจะฝังลึกอยู่ในใจเด็ก ทำให้เด็กเฝ้าแต่ครุ่นคิดถึง แม้ว่าความข่างคิดจะทำให้ประสาทสัมผัสภายในใจมีมากมายและน่าสนใจ แต่เด็กเหล่านี้ จะไม่กล้าทำ

จะเปิดเผยความคิดนี้ออกมา เด็กหมกมุ่นอยู่กับตนเอง มักชอบเล่นคนเดียว ชอบอ่านหนังสือ มีพรสวรรค์ทางด้านดนตรี การแต่งกลอนและการวาดภาพ ซึ่งเด็กแบบนี้จะไม่ชอบเข้าสังคม

เด็กแต่ละคนอาจจะมีพื้นฐานทางอารมณ์ มากกว่า 1 แบบ ขึ้นอยู่กับอัตราส่วนการผสมผสานพื้นฐานทางอารมณ์แต่ละแบบ หากเด็กมีพื้นฐานทางอารมณ์แบบหนึ่ง ซึ่งมีอัตราส่วนมากกว่าแบบอื่น ๆ คุณสมบัติทางกายและจิตก็จะปรากฏในเด็กจะมากกว่า แบบที่มีอัตราส่วนน้อย อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนนี้ก็ไม่ดำรงอยู่ตลอดชีวิต แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเด็กโตขึ้น

✓ หลักสูตร

สำหรับการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นอนุบาล ไม่ได้มีการกำหนดหลักสูตรไว้อย่างแน่นอนตายตัว ครูจะมีความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ตามหลักมนุษยปรัชญา และแนวทางการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนอนุบาลเท่านั้น

✓ วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

การพัฒนาคนให้มีบรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมี และสามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทางแก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตน โดยให้มนุษย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ และค้นพบเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตด้วยตนเอง จากการศึกษาตามมนุษยปรัชญา ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับมนุษย์ และเชื่อมโยงมนุษย์กับทุกสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล การเชื่อมโยงนี้เพื่อให้มนุษย์ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง แต่เป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักจุดยืนที่สมดุลของตนเองในโลก โดยผ่านกิจกรรมทางพลังเจตจำนง ผ่านอารมณ์ความรู้สึก ผ่านการคิดและลงมือปฏิบัติ

✓ เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สำหรับแนวคิดทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ บุนบง ดันดิวงส์ (2542) ได้กล่าวว่า ไม่มีการกำหนดเนื้อหาในการสอนที่แน่นอนตายตัว ถ้าพิจารณาเนื้อหาในแง่วิชาต่างๆ จะสามารถแบ่งได้ ดังนี้

ภาษา สำหรับระดับอนุบาล ภาษาพูดเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เนื่องจาก ภาษาพูดสามารถสื่อเข้าไปถึงดวงจิตของเด็ก ครูทุกคนต้องผ่านการฝึกฝนการพูดในหลักสูตรฝึกหัดครูเพื่อให้พูดได้ชัดเจนมีศิลป์ในการใช้ภาษาได้อย่างไพเราะลึกซึ้ง เด็กจะคุ้นเคยและตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความงดงามของรูปแบบและ จังหวะของภาษา ครูจะใช้นิทานและคำประพันธ์เพื่อให้เด็กได้สัมผัสอารมณ์ความรู้สึกที่สามารถจากครูผ่านภาษาได้ เทพนิยายเป็นสื่อที่ครูใช้ในการเล่านิทาน เนื่องจากนิทานแฝงภูมิปัญญาและความจริงทางจิตใจที่เด็กเห็นภาพได้ ครูจะเล่านิทานปากเปล่าโดยอาจจะเล่าประกอบการเล่นนิ้วมือหรือหุ่น และจะไม่ใช้สื่อมากจนจำกัดจินตนาการของเด็ก ภาษาพูดของครูจะกระตุ้นให้เด็กสร้างจินตนาการภายในใจของแต่ละคน เด็กจะซึมซับเรื่องราวของเทพนิยาย

ผ่านภาษาที่ไพเราะ จังหวะการเล่าที่นุ่มนวลความประทับใจในสิ่งที่ดึงมาจากนิทานจะฝังลึกเข้าไปในดวงจิตของเด็ก

คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เนื่องจากประสบการณ์ทุกอย่างในจักรวาล ในธรรมชาติ และในมนุษย์ จะมีคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์แฝงอยู่ ซึ่งมีได้มีแต่เนื้อหาเฉพาะส่วนที่เป็นแนวคิดเท่านั้น แต่ยังมีส่วนที่เป็นความรู้สึกรวมอยู่ด้วย ของเล่นที่เป็นวัสดุทำธรรมชาติ เช่น แท่งไม้ ก้อนหิน กรวด ฝ้าย เชือก ที่ครูคัดเลือก และจัดทำเป็นของเล่นให้แก่เด็ก นอกจากแสดงให้เห็นความงดงาม และนำมาห้ศรัทธาของธรรมชาติแล้ว ยังให้แนวคิดพื้นฐานทางเรขาคณิตเกี่ยวกับลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ของวัตถุ และ สิ่งต่าง ๆ รอบตัว เมื่อเด็กได้จัดเก็บของเล่นเหล่านั้น เด็กจะได้ฝึกทักษะการจำแนก และจัดกลุ่ม สิ่งของ กิจกรรมประจำวันตามหลักการทำซ้ำ ตามจังหวะที่สม่ำเสมอและการเคารพและยอมรับธรรมชาติจะทำให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะวิทยาศาสตร์จากการสังเกต และทำนายการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติรอบ ๆ ตัวทุกวัน นอกจากนี้เด็กจะได้แนวคิดในเรื่องของเวลา และทักษะการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งในตัวและในธรรมชาติ การทำสวน เก็บเกี่ยว ทำอาหาร และบริการอาหารจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ทักษะการวัดและนับ รวมทั้งแนวคิดพื้นฐาน ด้านการวัดและจำนวน เด็กได้เรียนรู้ทักษะ ด้านการจัดกระทำข้อมูล สื่อความหมาย และลงความเห็นข้อมูล จากการเล่าเหตุการณ์ตามลำดับ และการอภิปรายความเปลี่ยนแปลงผลผลิตจากแปลงพืชผักภายในโรงเรียนและชุมชน

ศิลปะ ได้แก่ ศิลปะการวาดภาพ ระบายสี และการปั้น เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์เกี่ยวกับ สี เนื่องจากสีจะเป็นสื่อสำหรับประสบการณ์ของดวงจิตของเด็ก การใช้สีเป็นจุดใจให้เด็กเกิดจินตนาการและการพัฒนาการมองเข้าไปในความรู้สึก ครูจะส่งเสริมให้เด็กระบายสี ปั้นขี้ผึ้ง และมีความสุขกับสี โดยไม่จำเป็นต้องวาดหรือปั้นเลียนแบบของจริง

ดนตรี กิจกรรมดนตรี จัดขึ้นเพื่อเน้นการใช้ดนตรีพัฒนากายและจิตของเด็กให้สมดุลกลมกลืน เสียงมีความสัมพันธ์กับความรู้และเป็นประสบการณ์ของดวงจิต เพลงที่เหมาะสมสำหรับเด็กคือทำนองเพลงเพนทาโทนิค (Pentatonic) ประกอบด้วยโน้ต 5 ตัว คือ เร มี โอล ลา ที ทำให้เกิดเสียงเพลงที่นุ่มนวล เด็กสามารถร้องได้ง่าย ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกสงบภายในจิตใจ จะพบว่าในเพลงพื้นบ้านของทุกวัฒนธรรมเป็นทำนองเพนทาโทนิค ตามทฤษฎีของ Steiner กล่าวว่าทำนองเพลงเพนทาโทนิค เป็นเสียงที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจักรวาล และจิตวิญญาณในระดับสูงของตน ดังนั้นเพลงที่ครูใช้ในกิจกรรมประจำวันมักมีทำนองเพลงเพนทาโทนิค

การเคลื่อนไหวแบบยูริธมี ยูริธมี (Eurythmy) เป็นศิลปะการเคลื่อนไหวที่ได้พัฒนาขึ้นเป็นศิลปะการเคลื่อนไหวร่างกายที่แสดงให้เห็นกฎเกณฑ์และโครงสร้างภายในของภาษาพูดและดนตรี ยูริธมี จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “เสียงพูดและดนตรีที่แสดงมองเห็นได้” การฝึกยูริธมีช่วยฝึกระเบียบและความกลมกลืน ทั้งกายและจิตระดับต่าง ๆ ยูริธมี สำหรับเด็กอนุบาลจะเป็นคำกลอนที่ผูกเป็นนิทาน หรือเรื่องเล่าสั้น ๆ ที่ให้เด็กทำท่าประกอบ ท่าทางที่ออกมาจะมีความสมดุล เปรียบเสมือนกับมีท่าที่เป็นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก เด็กจะเรียนยูริธมี สัปดาห์ละครั้ง โดยมีครูพิเศษที่ผ่านการฝึกหัดมาโดยเฉพาะเป็นผู้สอน

งานปฏิบัติ หัตถกรรม และงานทำสวน งานปฏิบัติทำให้หลักสูตรวอลดอร์ฟมีความสมดุลระหว่างวิชาที่ใช้พลังสมองและวิชาที่ต้องใช้มือ แขน ขา ตามทฤษฎีพัฒนาการ กล่าวว่า เด็กแรกเกิด ถึง 7 ปี จะพัฒนาระบบประสาทผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย มือ แขน ขา เด็กจะต้องมีประสบการณ์ที่ได้รับความรู้สึก 4 ด้านแรก คือ ความรู้สึกจากการสัมผัส ความรู้สึกแห่งชีวิต ความรู้สึกจากการเคลื่อนไหว และความรู้สึกสมดุลของร่างกาย เพื่อจะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับพัฒนาการความรู้สึก ในช่วงอายุต่อไป

การจัดการเรียนการสอน ในห้องเรียนอนุบาล เปรียบเหมือนกับบ้านหลังใหญ่ จะมีเด็กอายุตั้งแต่ 3 ปีครึ่ง – 6 ปี อยู่ด้วยกันในห้อง มีครูเปรียบเสมือนแม่ ทำงานต่าง ๆ ในห้องเรียน เช่น ทำอาหาร ทำขนม ล้างจาน รีดผ้า กวาดและทำความสะอาด การที่ครูทำงานต่าง ๆ พลังความคิด ความรู้สึกและเจตจำนงของครูจะถูกถ่ายทอดไปที่เด็ก สิ่งสำคัญที่สุดคือ ขณะที่ครูทำงานจะให้รูปแบบของกิจกรรม ที่พัฒนา เจตจำนง แต่ไม่ใช่กิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของครู แต่จะต้องเกิดจากความเป็นตัวของตัวเองของครู ซึ่งสิ่งนี้เองจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอยากทำด้วย นอกจากงานบ้านต่าง ๆ ที่ครูทำในห้องเรียน ยังมีการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ดังนี้

การเล่น การเล่นเป็นกิจกรรมที่สำคัญมากในการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ เนื่องจากการเล่นจะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาพลังเจตจำนงได้ด้วยตนเอง การเล่นในระยะแรกจะเป็นการเล่นแบบจากตัวอย่างที่เห็นจากโลกภายนอก ถ่ายทอดออกมาด้วยพลังภายในด้วยตัวเด็กเอง เด็กจะตั้งใจและมีสมาธิจดจ่อกับการเล่นของตน ซึ่งการเล่นจะนำไปสู่จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ในภายหลัง ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมให้อื้ออามวยการเล่นของเด็กจึงเป็นสิ่งสำคัญ ของเล่นที่จัดให้สำหรับเด็กจะเป็นของเล่นที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติในห้องถื่น ไม่ใช่ของเล่นที่มีรูปแบบตายตัวหรือสำเร็จรูป เช่น กิ่งไม้ ท่อนไม้ เมล็ดพืชต่าง ๆ ผ้าฝ้ายย้อมสี ธรรมชาติ เปลือกหอย เป็นต้น ในการเล่นของเด็ก เด็กจะสามารถจินตนาการวัสดุที่เรียบง่ายเหล่านี้ให้เป็นอะไรก็ได้ตามต้องการ เด็กเป็นผู้กำหนดการเล่น ผิดกับของเล่นที่มีรูปแบบที่ตายตัว หรือของเล่นสำเร็จรูป ซึ่งจะกำหนดวิธีเล่นให้เด็ก

กิจกรรมสีน้ำ กิจกรรมสีน้ำมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับสีโดยเริ่มให้เด็กสัมผัสกับสีด้วยตนเอง การระบายสีจะช่วยให้เด็กเห็นวิธีที่สีใหม่ ๆ เกิดขึ้น เมื่อสี 2 สี หรือมากกว่านั้น เคลื่อนไหลเข้าหากัน เด็กจะตื่นเต้นกับการได้เฝ้าดูกระบวนการก่อเกิดโลกแห่งสีด้วยตนเอง ไม่ใช่เพื่อการวาดเป็นรูปร่างสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น สีที่ใช้กับเด็กจะมี 3 สี ได้แก่ สีเหลือง สีแดง และสีน้ำเงิน ซึ่งเด็กจะมีอิสระในการระบายสีใดก็ได้ในกระดาดที่เตรียมไว้ให้ ซึ่งในการระบายสีน้ำการเคลื่อนไหลเข้าหากันของสีที่ต่างกันทำให้เกิดสีใหม่ ซึ่งสีใหม่ที่ได้ก็ยังมีความแตกต่างไปตามโทนสี เช่น สีเขียวเกิดจากการเคลื่อนไหลของสีเหลืองกับสีน้ำเงิน แต่สีเขียวที่ปรากฏอาจจะเป็นสีเขียวอมเหลือง หรือสีเขียวอมฟ้า ตามสัดส่วนปริมาณของสีที่แตกต่างกัน จะเห็นได้ว่าเด็กเรียนรู้ทฤษฎีสีจากปรากฏการณ์การเกิดของสีต่าง ๆ ที่เด็กได้ลงมือระบายสีน้ำอย่างอิสระโดยไม่ได้รับสอนหรือบรรยายทางวิชาการ ก่อนเริ่มระบายสี เด็กจะต้องผ่านขั้นตอนของการเตรียมอุปกรณ์ โดยครูจะเปิดโอกาสให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมอุปกรณ์ด้วย เช่น ให้เด็กช่วยแบ่งสี ช่วยตัดกระดาษหรือช่วยตัดวางอุปกรณ์ต่าง ๆ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำกิจกรรมสีน้ำได้แก่ กระดาษวางกระดาษ กระดาษที่แช่น้ำหมาด ๆ ซึ่งจะวางบนแผ่นกระดาน พู่กันใหญ่ แก้วน้ำ สำหรับล้างพู่กัน และ ผ้าเช็ดพู่กันในขณะระบายสี มีขั้นตอนในการระบายสีน้ำสำหรับเด็กคือ ทุกครั้งที่จะใช้พู่กันจุ่มสี จะต้องล้างพู่กันในขวดน้ำให้สะอาด และเช็ดพู่กันลงบนผ้าที่ครูได้เตรียมไว้

กิจกรรมสีเทียน โดยธรรมชาติเด็กอายุ 2 ปี เริ่มที่จะขีดเขียน ในห้องเรียน ครูจะจัดเตรียมสีเทียนที่มีลักษณะเป็นก้อนสีเหลี่ยม ทำมาจากขี้ผึ้งธรรมชาติ มีกลิ่นหอมเนื่องจาก เด็กจะสามารถระบายได้เต็มหน้ากระดาษได้ง่ายกว่าการใช้สีเทียนเป็นแท่ง เด็กจะใช้ขอบระนาบของสีทำให้เกิดเป็นแถบสี มากกว่าจะใช้มุมของก้อนสีเทียนขีดเขียนเป็นเส้น ภายในแถบสีแต่ละสี จะให้รูปฟอร์มที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ ปราศจากความต้องการที่จะให้ภาพนั้นชัดเจนและซับซ้อน การทำกิจกรรมสีเทียนจะช่วยให้ภายในจิตใจของเด็กสมบูรณ์ และช่วยส่งเสริมความสามารถทางศิลปะของเด็กที่มีติดตัวมา ตั้งแต่เกิด นอกจากนั้นกิจกรรมนี้จะช่วยสะท้อนระดับจิตสำนึกของเด็กในขณะนั้น เช่น เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป จะเริ่มวาดวงกลม และกากบาทรวมกันโดยวาดกากบาทให้อยู่ภายในวงกลมแล้ว อาจปรากฏในรูปแบบที่หลากหลาย จนในที่สุดได้มีการเปลี่ยนรูปในช่วงอายุประมาณ 4-5 ปี จากภาพปรากฏเป็นจุด และเป็นเส้นกากบาท ไปสู่การเปลี่ยนรูป ที่มีเส้นขีดออกมาเป็นรัศมีที่แผ่ออก จากจุดศูนย์กลาง ซึ่งสะท้อนถึงความเป็น “ฉัน” ที่แสดงออก

กิจกรรมปั้นขี้ผึ้ง ขี้ผึ้งให้ประโยชน์หลายอย่างมากว่าดินเหนียว เนื่องจากขี้ผึ้งมีกลิ่นหอม ไม่เหนียวเหนอะหนะ สามารถใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ และมีความเกี่ยวข้องกับความปลอดภัย เด็กจะใช้มือให้ความอบอุ่นแก่ขี้ผึ้งก้อนเล็ก ๆ ทั้งมือและขี้ผึ้งก็จะอุ่น แตกต่างกับดินเหนียว

ซึ่งจะเย็นปละยังดึงความอบอุ่นในร่างกายไป ในการจัดการสอนตามแนวคิดทางการศึกษาแบบ วอลดอร์ฟ ครูจะจัดให้เด็ก ทำกิจกรรมดินเหนียวเมื่อเด็กอายุมากกว่า 9 ปี ส่วนจี๊ผึ้งจะเหมาะกับ เด็กเล็กมากกว่า สำหรับ เด็กเล็กหรือในสถานที่ที่มีอากาศเย็น จี๊ผึ้งอาจจะแข็งเกินไปสำหรับเด็กที่จะปั้น ดังนั้นเด็กจะต้องให้ความอบอุ่นด้วยความพยายามของตัวเองแก่ก้อนจี๊ผึ้ง เพื่อให้ก้อน จี๊ผึ้งอ่อนตัว จนสามารถปั้นเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้

กิจกรรมวงกลม กิจกรรมวงกลมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชั้นเรียนอนุบาล ซึ่งเป็น ช่วงเวลาแห่งความสุข ความร่าเริง แฝงความสงบและปลอดภัย ในการจัดกิจกรรมวงกลม จะต้อง คำนึงถึงความต้องการของเด็กที่มีอายุแตกต่างกัน ระเบียบ และประเพณีตามฤดูกาล เนื้อหาที่ใช้ ควรมีความเป็นเอกภาพ คือมีหัวเรื่องเพียงเรื่องเดียว ลักษณะเด่นที่สุดของเนื้อหาที่จะเป็นไปตาม ฤดูกาลของปี เป็นสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมชาติรอบตัว เช่น ต้นไม้ สัตว์ หรือเป็นเรื่องราว ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในแต่ละฤดูกาล ในการวางแผนการจัดกิจกรรม ควรจะจัดให้มีการแสดง ออกของอารมณ์ในช่วงที่ต่างกัน เช่น ร่าเริงและเศร้า ขบขันและสงบ หรือหนักแน่นและ นุ่มนวล เป็นต้น นอกจากนั้นก็ควรจัดให้มีการเคลื่อนไหวในช่วงที่ต่างกันอีกด้วย เช่น เร็วและช้า ขึ้นและลง ใหญ่และเล็ก เป็นต้น ซึ่งช่วงเหล่านี้เป็นพลังเคลื่อนไหวที่มีชีวิตของกิจกรรมนี้

การเล่านิทาน เป็นกิจกรรมหนึ่ง เนื้อหาของนิทานและบรรยากาศในขณะที่เล่านิทานมี ความสำคัญมากสำหรับเด็ก การเล่านิทานอาจจะเป็นการเล่าปากเปล่า หรือเป็นการเล่าประกอบหุ่น ก็ได้ จุดที่ครูควรตระหนักในการเล่านิทานก็คือ สิ่งที่ต้องระลึกคำกล่าว ทุกประโยคควรบ่งบอกถึง การกระทำที่สืบหน้าจากการกระทำหนึ่งไปอีกการกระทำหนึ่ง ไปอีกการกระทำหนึ่ง เวลาบรรยายถึง การกระทำ ควรมีการพรรณนาให้เห็นภาพชัดเจนมีรายละเอียดเพียงพอที่จะเร้าจินตนาการของเด็ก แต่ต้องระวังไม่ให้มากเกินไปจนจำเป็น ในการคัดเลือนิทานครูจะต้องระลึกเสมอว่า เราจะต้องมอบ บางสิ่งบางอย่างให้แก่หัวใจของเด็กด้วย นิทานที่จะนำมาเล่าในชั้นอนุบาลจะเป็นนิทานประเภท เทพนิยายหรือนิทานปรัมปรา ซึ่งเชื่อว่านิทานประเภทนี้เหมาะกับระดับจิตสำนึกของเด็กที่อยู่ใน ภาวะกึ่งฝัน นิทานประเภทนี้จะแฝงความเข้าใจทางนามธรรมให้กับเด็กโดยไม่รู้ตัว ภาพของเจ้าชาย เป็นตัวแทนของ “ความดี” ที่ฝ่าฟันหรือต่อสู้กับอุปสรรคหรือปีศาจซึ่งเป็นตัวแทนของ “ความชั่วร้าย” จนได้รับชัยชนะซึ่งเป็นบทสรุปที่ว่า “ความดีชนะความชั่วร้าย” แต่ครูจะไม่สรุปข้อคิดจากนิทาน ใดใดเลยให้กับเด็ก จินตภาพในนิทานเป็นประสบการณ์ภายในจิตใจที่เกิดขึ้นกับเด็ก บางครั้งนิทาน ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาพฤติกรรมเด็กที่เกิดขึ้นในห้องเรียนได้ โดยครูจะต้องพิจารณาเนื้อหาว่า เหมาะสมกับเด็ก

การประเมินผลการสอน การประเมินผลตามแนวทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ จะเป็น การประเมินรายบุคคล โดยจะเป็นการบรรยายถึงนักเรียนทั่วทุกด้านเป็นรายบุคคล ซึ่งอาจจะ

การเขียนหรือการพูดก็ได้ โดยจะบรรยายถึงสิ่งที่ครูจัดให้เด็ก พัฒนาการของเด็กในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในห้องเรียน ประสิทธิภาพเฉพาะตัวของนักเรียนในขั้นตอนสำคัญ ๆ ของการพัฒนาขั้นตอนต่าง ๆ ในการเรียนรู้ของเด็ก หากมีการบรรยายสภาพของห้องเรียน การมีส่วนร่วมของเด็กในชั้น ตลอดจนวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียน สำหรับการบรรยายแบบข้อเขียน ครูอาจจะเขียนบทกลอนสั้นที่ครูคิดสรรมาโดยคำนึงถึงเป็นพิเศษสำหรับเด็กแต่ละคน

คุณสมบัติและบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอน ตามแนวคิดทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟครูมีบทบาทสำคัญมากในการจัดการศึกษาในระดับชั้นเด็กเล็ก ครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของมนุษย์ปรัชญาซึ่งเป็นรากฐานในการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กอายุ 3-6 ปี จิตของเด็กจะเปรียบเสมือนอวัยวะประสาทสัมผัส เด็กจะเรียนรู้จากการเลียนแบบ ดังนั้นครูจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะให้ความสนใจทั่วทั้งตัวครูไม่ว่าในเรื่องการแต่งกาย แววดา สีหน้า อริยาบถต่าง ๆ การเคลื่อนไหวของครูตลอดจนน้ำเสียงของครูที่ใช้กับเด็ก ทุกสิ่งทุกอย่างที่ครูทำมีผลต่อเด็กทั้งในร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ สิ่งต่าง ๆ จะเข้าไปประทับในตัวเด็กและรอเวลาที่จะปรากฏขึ้นในอนาคต ดังนั้นในการสอนภายในของครูจะต้องพยายามไม่คิดถึงปัญหาต่าง ๆ หรือจะต้องพยายามสลัดอารมณ์เศร้าที่เกิดขึ้น เพื่อให้ครูทำงานกับเด็กด้วยความราบรื่น ครูจะมีการฝึกสมาธิ เพราะในการทำงานกับเด็กครูจะต้องมีระดับของสมาธิที่จะต้องรู้ตัวตลอดเวลา หน้าที่ของครูในชั้นอนุบาล คือ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปพร้อมกับเด็ก ๆ ในห้องเรียน เช่น การเตรียมอาหารว่าง การเล่นเกม กิจกรรมวงกลม และเนื่องจากเด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบ ดังนั้นครูจะเป็นตัวอย่างในทุก ๆ กิจกรรมและเด็กก็จะเข้ามาทำด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น ครูจะไม่ตะโกนบอกว่าถึงเวลาต้องเรียนอะไร เพียงแต่ครูจับมือเด็ก 1-2 คน แล้วจึงเดินไปที่ที่ทำกิจกรรมร้องเพลง เด็กคนอื่นก็จะเดินตามไป

หลังจากเสร็จสิ้นการสอนในแต่ละวัน ในเวลากลางคืนก่อนการนอนหลับ ครูจะต้องสร้างภาพของเด็กแต่ละคน ซึ่งการทำแบบนี้จะช่วยให้จิตของครูสามารถติดต่อกับจิตของเด็กได้ และยังช่วยครูในการสร้างแรงบันดาลใจ ในการแก้ปัญหาพฤติกรรมของเด็กด้วย ครูจะต้องนอนหลับอย่างเพียงพอ

การทำงานร่วมกับผู้ปกครอง เพื่อช่วยครูในการทำงานร่วมกับ เด็กในชั้นเรียน ตั้งแต่ก่อนรับเด็กเข้าห้องเรียน ครูต้องการภาพของเด็กที่เข้ามาสมัครเรียนอย่างสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ครูจะสังเกตเด็กและถ้าเป็นไปได้ครูจะทำการสัมภาษณ์ผู้ปกครองอย่างละเอียด เช่นเด็กเกิดอย่างไร เด็กพัฒนาอย่างไร ชอบเล่นอะไร มีปัญหาทางด้านสุขภาพหรือไม่ และความคาดหวังของผู้ปกครอง เป็นต้น เพื่อครูจะได้ข้อมูลในการตัดสินใจว่าสามารถรับเด็กได้จริง ๆ และสามารถ

ทำงานร่วมกับผู้ปกครองของเด็กเองให้เด็กเติบโต และมีความสุข และขณะเดียวกันผู้ปกครองจะได้ประเมินครูและรูปแบบการสอน เพื่อสร้างความมั่นใจว่าเป็นโรงเรียนที่อยากจะนำลูกมาเรียน และเมื่อเด็กเข้าโรงเรียน ครูจะไปเยี่ยมครอบครัวของเด็กที่บ้าน เพื่อให้ครูได้ภาพของเด็ก ซึ่งจะช่วยให้ครูเข้าใจสภาพบริบทที่เด็กอาศัยอยู่ได้ดีขึ้น นอกจากการไปเยี่ยมบ้านแล้ว ครูจะมีการพบปะกับผู้ปกครองในช่วงเย็นที่ผู้ปกครองมารับเด็ก การประชุม การทำตุ๊กตาที่โรงเรียนอีกด้วย

การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เด็กวัย 0-7 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้จากการเล่นแบบ ซึ่งการเล่นแบบไม่ใช่เป็นการเลียนแบบอย่างผิวเผินเพียงแต่ทำท่าทางหรือการพูด แต่เป็นการเลียนแบบที่ลึกถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด สิ่งที่เด็กเรียนแบบในช่วงนี้จะฝังลึกลงไปในตัว และจะหล่อหลอมเด็กทั้งทางกาย และจิตวิญญาณ การเรียนรู้ของเด็กเป็นการเรียนรู้ผ่านจิตใต้สำนึก สิ่งที่เด็กเรียนรู้จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางกาย กริยาท่าทาง อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด โดยไม่รู้ตัว และฝังแน่นไปจนโต การจัดการศึกษาเพื่อเด็กจึงต้องคัดเลือกแต่สิ่งที่ดีงาม ให้กับเด็กและปกป้องเด็กจากสิ่งที่จะทำลายความบริสุทธิ์ไว้เสียสา ซึ่งเป็นความดีงามที่ติดตัวเด็กมา

ด้วยแนวคิดดังกล่าว การจัดบรรยากาศภายในห้องเรียนอาคารเรียนและบริเวณโรงเรียน จึงเป็นองค์ประกอบสำหรับการศึกษาวอลดอร์ฟ ความงดงามของธรรมชาติจะปรากฏอยู่ทั้งบริเวณ กลางแจ้งและภายในอาคาร มีการนำภาพศิลปะ งานปฏึกกรรม กลิ่นหอมของธรรมชาติมาตกแต่ง ทำให้บรรยากาศของโรงเรียน สงบ อ่อนโยน

บริเวณภายในห้อง ควรจะเป็นกันเองและสว่างไสวเพียงพอ ไม่จ้าจนเกินไป เพราะจะทำให้เกิดความร้อน เด็กจะขาดสมาธิในการเรียน ซึ่งอาจจะใช้ผ้าม่านช่วยกรองแสงให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะหรือไม่เป็นห้องที่มีดจนเกินไป หากห้องมีลักษณะมืด ครูควรใช้ไฟที่ให้แสงสว่างเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์ โดยเปิดไฟหรือตั้งโคมไฟในบางจุดที่จำเป็น และหลีกเลี่ยงการใช้แสงที่ไม่ธรรมชาติในเวลากลางวัน การทำกิจกรรมให้ที่มีแสงสว่างพอตามธรรมชาติ ช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งเร้า ถ้ามีห้องเล็กที่ติดกับห้องใหญ่จะเป็นประโยชน์ในการให้เด็กบางส่วนเข้ามาในห้องนี้เพื่อเล่นในระหว่างที่เพื่อน ๆ ทำกิจกรรมอื่นกันอยู่ การดูแลเด็กจะสะดวกขึ้น ถ้าห้องนี้อยู่ติดกับห้องเรียนโดยตรง สีสันบนผนังห้องเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ห้องน่าอยู่ การทาสีอ่อนจะสร้างบรรยากาศที่น่าน่ารื่น โดยไม่ต้องอาศัยลวดลายจากกระดาษกรุผนัง ซึ่งเมื่อคิดไว้นาน ๆ จะเป็นภาพที่น่าเบื่อหน่ายสำหรับจินตนาการที่มีชีวิตชีวา ในห้องเรียนอนุบาลจะใช้สีชมพู สีชมพูอาจให้ความรู้สึกที่กร้าวร้าวหรืออ่อนหวาน ซีดเซียวหรือบอบบางแบบดอกไม้ก็ได้ การที่เด็กได้มานั่งอยู่ในห้องเช่นนี้ ทำให้เด็กได้นึกถึงความสดชื่นยามอยู่ใต้ต้นไม้ที่บานสะพรั่งการแต่งสีห้องด้วยสีที่ฉูดฉาดหลาย ๆ สี จะสร้างบรรยากาศที่ตื้นตื้นเร้าใจ

จนเกินไปสำหรับเด็ก ส่วนสีเทาหรือสีน้ำตาล จะทำให้เด็กรู้สึกซึมเซา สีส่อน ๆ ของผนังในห้องนอน สามารถเสริมด้วยการทาช่องหน้าต่าง ประตู ช่องเก็บของ ด้วยสีเดียวกัน เพดานอาจใช้สีขาวหรือชมพูที่จางกว่าสีของผนัง เพื่อสีอ่อนจะได้อยู่ระดับบน และสีเข้มอยู่ระดับล่าง เฟอร์นิเจอร์ไม้สีธรรมชาติจะสามารถนำเข้ามากับห้องแบบนี้ได้

บริเวณกลางแจ้ง สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นสนามเด็กเล่นอยู่ติดกับตัวอาคาร โดยจัดให้ใช้ได้ในสภาพภูมิอากาศที่หลากหลาย พื้นผิวควรจะแข็งเพื่อที่จะ ได้แห้งเร็ว เมื่อฝนตก อีกทั้งควรตั้งอยู่ในด้านที่แดดส่องถึง คือทิศตะวันออกและทิศใต้ เพื่อให้เด็กรับแสงแดดในยามเช้า บ่อทรายควรตั้งอยู่ในบริเวณนี้และถ้าเป็นไปได้ควรอยู่ในที่อับลม ไม่เลื้อยบนกำแพงต้นไม้และแปลงดอกไม้ จะช่วยให้บริเวณนี้เป็นสถานที่น่าสบายสำหรับเด็ก ๆ บริเวณกลางแจ้ง ส่วนที่ 2 ควรอยู่ห่างจากตัวอาคารใช้เป็นที่เล่นเพิ่มเติมและออกกำลังกายในบางครั้ง ที่อากาศดี พื้นที่ส่วนนี้ควรนำมาจัดเพื่อให้เป็นอาณาจักรสำหรับเด็ก ควรทำทางเอาไว้ให้มีทั้งทางสำหรับรถเข็น กว้าง 3 - 4 ฟุต และทางสำหรับเดินกว้างเพียง 1 ฟุต ออกแบบทางเดินเหล่านี้ให้โค้งไปมาน่าเดิน และผ่านจุดที่น่าสนใจ เช่น มีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีมานั่งล้อมรอบ เนินเขา หรือบ้านเด็กเล่น ถ้ามีเส้นทางมากกว่า 1 สาย ผ่านจุดเหล่านี้ในบางจุด หรือถ้าทางแยกแบ่งออกเป็นสองสายแล้วมาบรรจบกันอีกครั้งในภายหลัง จะเปิดโอกาสให้เด็กคิดหาวิธีเล่นได้มากมาย การจัดสนามแบบนี้จะช่วยให้เด็กได้ออกกำลังกายและฝึกฝนทักษะได้มากกว่าสนามเด็กเล่นโล่ง เนินเขาเป็นจุดเสริมที่มีคุณค่ามากในสนามเด็กเล่นถึงแม้จะสูงเพียง 2 - 3 ฟุตก็ยังดีการที่เด็กได้วิ่งขึ้นและลงที่เนินเขา เด็กจะใช้กล้ามเนื้อหลาย ๆ ส่วนอย่างเป็นอิสระและเป็นธรรมชาติ เด็กสามารถปีนขึ้นและนั่งเลื่อนลงมาหรือวิ่งลงมาอีกข้างก็ได้ ส่วนหนึ่งของพื้นที่กลางแจ้งเป็นที่ตั้งของชิงช้า และไม้ลื่นอีกส่วนหนึ่งจัดเอาไว้ให้เด็กได้ขุดดินเล่น ได้เต็มทีกว่าบ่อทรายที่จัดไว้ บริเวณสวนอาจจะออกแบบให้ปลูกต้นไม้เป็นพุ่มให้ขึ้นเบียดเสียดกัน เพื่อให้เด็ก ได้เล่นเป็นบ้านมุดเข้ามามุดออก นอกจากนี้ยังปลูกพุ่มไม้ไว้ให้เด็กได้วิ่งเล่นรอบ ๆ หรือแอบซ่อนอยู่ข้างหลังพื้นที่อีกมุมควรจัดไว้เป็นสวนส่วนตัวสำหรับเด็กแต่ละคนขนาดไม่เกิน 3 X 4 ฟุต เพื่อให้เด็กปลูกดอกไม้และพืชผักสวนครัว

อุปกรณ์ภายในห้องเรียน ควรมีอ่างล้างมือขนาดใหญ่ ยาว 28 นิ้ว กว้าง 17 นิ้ว ลึก 7 นิ้ว พอตที่จะสามารถจุ่มกระดาดาวเขียน ขนาด 18 X 15 นิ้ว ลงไปได้ทั้งแผ่นโดยไม่ต้องพับอ่างควรอยู่ในระดับต่ำ ขอบอ่างควรอยู่สูงกว่าพื้น 25 นิ้ว พอตที่เด็ก ๆ จะเอื้อมมือถึงระดับน้ำได้ง่าย เมื่อต้องการล้างมือ ลอยเรือลำเล็ก ๆ หรือแข่งกระดาดาวเขียนก่อนระบายสีน้ำ ควรมีช่องเก็บของส่วนตัวของเด็กแต่ละคน คนละช่อง ตู้ขนาดใหญ่จำเป็นต้องมีสำหรับเก็บวัสดุที่ครูต้องใช้ ตลอดจนชั้นวางของอื่น เอาไว้สำหรับวางอุปกรณ์ต่าง ๆ และของเล่น นอกจากนี้อาจจะมีมุมตุ๊กตา มุมงานช่างพร้อมเครื่องมือ และอีกมุมหนึ่ง ตั้งโต๊ะสำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ โต๊ะยาวประมาณ 42 นิ้ว

กว้าง 21 นิ้ว สูง 21 นิ้ว ควรเคลื่อนย้ายได้ อาจใช้เป็นโต๊ะตัวเดียวหรือจะนำโต๊ะมาต่อกันเป็นโต๊ะใหญ่สำหรับกิจกรรมกลุ่ม โต๊ะควรทำด้วยโครงไม้ น้ำหนักเบา เพื่อให้เด็ก ๆ ใช้ผ้าสีต่าง ๆ มาคลุมเป็นบ้านเล่น หรืออาจจะมีเปียโนตั้งไว้ใกล้บริเวณที่ว่างกลางห้อง

การจำแนกระหว่างคุณค่าทางการศึกษากับคำสั่งที่แฝงอยู่ในของเล่นนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่เดียว ของเล่นที่ทำอย่างประณีตมีรายละเอียดครบหมดทุกอย่าง ย่อมมีคำสั่งที่แน่นอนบางประการกำกับไว้ เช่น ตุ๊กตาที่วาดหน้าอย่างประณีตพิถีพิถัน ซึ่งสิ่งที่มีรายละเอียดเหล่านี้ เป็นเหมือนคำสั่งที่บอกให้เด็กสังเกตและจดจำขั้นตา จมูกและรอยยิ้มเอาไว้ โดยแทบจะไม่เหลือให้เด็กจินตนาการเอาเองเลย ระหว่างการเล่น บางครั้งตุ๊กตาร้องไห้แต่ตุ๊กตาก็ยังคงมีสีหน้าและรอยยิ้มเหมือนเดิม สีหน้าที่ตายตัวเช่นนี้ย่อมไม่อาจยืดหยุ่นไปตามการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ในระหว่างเล่นได้ ของเล่นที่มีความสมบูรณ์น้อยแต่จะชี้ช่องทางในการเล่นได้มาก ของเล่นช่วยจำลองประสบการณ์จากชีวิตจริงที่เกิดขึ้น ของเล่นที่ทำเป็นภาพการ์ตูนรูปคนหรือสัตว์ อันสะท้อนถึงอารมณ์ขันของผู้ใหญ่ทั่วไปนั้นอาจสร้างความสับสนให้แก่เด็กในวัยก่อนเรียนได้ ภาพการ์ตูนล้อเลียนอาจชักนำเด็กไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ก่อนวัยอันควร ก่อนใช้ทำทวิภาควิจารณ์ย่อมรวมถึงการแยกตัวออกไปยึดทัศนะของผู้ใหญ่ ทั้งที่ความจริงแล้วการเล่นแบบอย่างมีความรู้สึกร่วมอีกต่างหาก ที่เด็กแสวงหาเพื่อถอดแบบจากบุคคลอื่น

สีน้ำ สำหรับระบายสีควรเลือกอย่างพิถีพิถันเป็นพิเศษ เนื่องจากเด็กจะพัฒนาความอ่อนไหวต่อสีปะมากขึ้นโดยผ่านสีเหล่านั้น ฟังหลักเลี้ยงสีที่อนุญาต ฟังก์ชัน ก็ควรดูดซับสีได้มากพอที่จะระบายกระดาษได้แถบหนึ่ง ฟังก์ชันที่ใช้ควรเป็นชนิดแบน มีความกว้าง 3/4 นิ้ว ขนยาว 3/4 นิ้ว ส่วนกระดาษต้องเป็นกระดาษวาดเขียนสีขาว ขนาด 18 X 15 นิ้ว

สีเทียน พร้อมกระดาษวาดเขียน

สีผสมสีอาจใช้ในงานปั้นได้เช่นกัน ซึ่งวัสดุประเภทนี้จะมีคุณสมบัติพิเศษคือ สามารถปั้นได้ง่ายกว่า และยึดได้ดีกว่าดินเหนียว แต่หาได้ยากกว่า

อุปกรณ์กลางแจ้งที่สำคัญสำหรับการเล่นกลางแจ้งคือบ่อทราย ที่บรรจุทรายจนพูนเหนือระดับดินเพียงเล็กน้อย มีม้านั่งยาวตัวเดียวล้อมอยู่โดยรอบ ถ้าบ่อทรายใด น้ำสามารถผ่านทรายลงสู่พื้น ได้อย่างรวดเร็ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องใช้กระดานหรือผ้าใบปิด แต่สำหรับที่ที่น้ำซึมผ่านได้ไม่ดี อาจจะจัดหาทางระบายน้ำเพิ่มเติม ควรให้บ่อทรายโดนแสงแดด เพื่อไม่ให้มีกลิ่นอับ

สิ่งที่ให้ความเพลิดเพลินแก่เด็ก ๆ เป็นพิเศษคือ บ้านเด็กเล่น สำหรับวัยอนุบาลแล้วจะเป็นการดีกว่าหากบ้านนั้นไม่ปราณีตหรือเสร็จสมบูรณ์จนเกินไป เด็กเองชอบเล่นสร้างบ้านอยู่แล้ว เพียงแต่เขารู้สึกว่าการสร้างให้มั่นคงแข็งแรงเป็นเรื่องยาก ดังนั้นจึงอาจจะเป็นการดี ถ้าเราจัดเตรียม

โครงไม้และหลังคาไว้แล้วปล่อยให้เด็ก ๆ ทำส่วนที่เหลือกันต่อเอง ซึ่งแต่ละครั้งจะได้แบบใหม่ ไม่เหมือนเดิม ถึงแม้ไม่มีฝापิดสำหรับใส่อุปกรณ์กลางแจ้ง เราอาจใช้เป็นโครงไม้ที่แข็งแรงให้เด็กสามารถนำไปสร้างของเล่นได้อีกด้วย เด็ก ๆ จะชอบฝึกการทรงตัวเป็นต้นว่าเดินบนกระดานที่วางพาดลงไม้ยึดอย่างแน่นหนา หรือเดินบนทางยกสูงจากพื้นดินประมาณ 1 ฟุต รวมทั้งเดินบนขอนไม้ที่วางอยู่ตามพื้น ซึ่งอาจจะเหมาะกับจุดประสงค์แบบนี้ เพราะมีความหลากหลายของรูปร่างตามธรรมชาติ

สำหรับอุปกรณ์อื่น ๆ ได้แก่ รถเข็นเอาไว้ให้เด็กลาก หรือเข็นไปตามทางเดิน หรือจะขึ้นไปนั่งก็ได้ เวลาไม่ใช้ก็อาจจะเอารถพวกนี้เก็บในโรงเก็บจักรยาน นอกจากนั้นยังมีชิงช้า ไม้ลั่นราวสำหรับห้อยโหนและตาข่ายปีนป่าย การโรยทรายไว้ใส่อุปกรณ์เหล่านี้ จะช่วยให้พื้นนุ่มรับแรงกระแทกได้ดีอุปกรณ์ก่อสร้างเป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ชื่นชอบ ไม่ว่าจะเป็นกระดาน นั่งร้าน บันไดอิฐ พลั่ว ถึงสำหรับขุดตักดิน เครื่องมือทำสวน รวมทั้งถังไม้เปล่า 2-3 ใบ ไซ และขัดด้วยกระดาษทรายจนเรียบ ของเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องหาซื้อตามร้าน เพราะสามารถทำขึ้นเองได้ที่โรงเรียนได้ โดยฝีมือผู้ปกครอง ทั้งยังสามารถสอดใส่จินตนาการเข้าไปได้อีกด้วย

ตัวอย่างกิจกรรมประจำวันตามแนวคิดวอลดอร์ฟ

- 8.00 น. -ตื่นเข้ามาโรงเรียน เคารพธงชาติ สวดมนต์ สันทนา
-กิจกรรมในห้องเรียน เล่นสร้างสรรค์ (เล่นอิสระ)
-กิจกรรมวงกลมในห้องเรียน
- 10.00 น. -อาหารว่างเช้า
-กิจกรรมเรียนสนุกประจำวัน (ทำอาหาร ทำขนม ร้อยดอกไม้)
-เล่นกลางแจ้ง (เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตนอกห้อง)
-เล่านิทานส่งเสริมคุณธรรม
- 12.00 น. -รับประทานอาหารกลางวัน
-ล้างหน้า แปรงฟัน
-คิมนม นอนพัก
-ตื่นนอน รับประทานอาหารว่างบ่าย
-อ่านเพื่อนและครู
- 15.30 น. -รอผู้ปกครองมารับกลับบ้าน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาแนววลดอร์ฟโดยตรงนั้น พบว่าเป็นงานวิจัยของต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะการศึกษาแนววลดอร์ฟเป็นนวัตกรรมใหม่ในเมืองไทย แต่อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีนักการศึกษาของไทยที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาตามแนววลดอร์ฟไว้ 2 คน

งานวิจัยในประเทศไทย

วีณา ก๊วยสมบุญ (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาและการใช้หลักสูตรในโรงเรียนอนุบาลที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาแบบมอนเตสซอรี และวลดอร์ฟ กรณีศึกษาคือโรงเรียนอนุบาลที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาแบบมอนเตสซอรี 1 แห่ง โรงเรียนอนุบาลที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาแบบวลดอร์ฟ 2 แห่ง เก็บข้อมูล โดยใช้เทคนิคการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการศึกษาเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนอนุบาลที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาแบบมอนเตสซอรี ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและการใช้หลักสูตร สำหรับการพัฒนาหลักสูตร ผู้บริหารจะมีการปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ในส่วนเนื้อหาย่อยของกลุ่มเนื้อหาหลัก (3 กลุ่ม) ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดชุดอุปกรณ์มอนเตสซอรี ในการใช้หลักสูตร มีการจัดกิจกรรม 2 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมมอนเตสซอรี มีการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดมอนเตสซอรี และกิจกรรมกลุ่ม มีการจัดการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ภาคทฤษฎี มีครูเป็นผู้บรรยายความรู้ และภาคปฏิบัติ โดยเน้นให้เด็กลงมือปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย โรงเรียนอนุบาลที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาแบบวลดอร์ฟ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและใช้หลักสูตร ในการพัฒนาหลักสูตรผู้บริหารจะมีการปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย โดยพิจารณาความต้องการของเด็กและสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กเป็นสำคัญ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาจัดเป็นเนื้อหากิจกรรมตามหลักแนวคิด ในการใช้หลักสูตรจะมีการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน โดยผ่าน กิจกรรมการเล่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวงกลม และการเล่านิทาน ซึ่งขั้นตอนในการจัดกิจกรรม แต่ละกิจกรรมของโรงเรียน จะแตกต่างกันไปตามความเข้าใจ ประสบการณ์และการตีความหมายของผู้บริหารที่มีต่อแนวคิดทางการศึกษา

ศิริพร วิริยะอักษรเดชา (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมการศึกษาแนววลดอร์ฟ ศึกษากรณีผู้ปกครองมีบุตรศึกษาอยู่ในโรงเรียนปทุมธานี พบว่าการศึกษาแนววลดอร์ฟ ถือเป็นของใหม่หรือนวัตกรรมที่เพิ่งเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทย โดยมีโรงเรียนปทุมธานีเป็นโรงเรียนนำร่องแห่งแรกที่น่าวิธีการเรียนการสอนของการศึกษาแนววลดอร์ฟมาใช้ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการยอมรับการศึกษาแนววลดอร์ฟ ของผู้ปกครองที่ส่งบุตร

เข้าศึกษาในโรงเรียนปัญญาทัย รวมถึงรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในขั้นตอนของกระบวนการ และศึกษาปัจจัยที่ทำให้ผู้ปกครองเกิดการยอมรับการศึกษาในแนวนี และส่งบุตรเข้าศึกษาที่ โรงเรียนปัญญาทัย เมื่อวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยใช้แนวคิดกระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรม พบว่า กระบวนการยอมรับการศึกษาแนววอลดอร์ฟของผู้ปกครองที่ส่งบุตรเข้าศึกษาในโรงเรียน ปัญญาทัยเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) การเปิดรับ 2) การหาข้อมูลเพิ่มเติม 3) การตัดสินใจ ยอมรับ 4) การส่งบุตรเข้าศึกษาและให้ความร่วมมือกับโรงเรียน และ 5) การยืนยันการยอมรับ สำหรับรูปแบบการสื่อสารที่ปรากฏในขั้นตอนของกระบวนการ ได้แก่ 1) การสื่อสารผ่านสื่อสาร มวลชน 2) การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล 3) การสื่อสารผ่านการสัมผัสเรียนรู้จากของจริง และ 4) การสื่อสารในตัวเอง พบว่า สื่อบุคคล โดยเฉพาะนายแพทย์พรเป็นสื่อที่มีบทบาทและอิทธิพล ต่อการยอมรับมากที่สุด ส่วนปัจจัยที่ทำให้ผู้ปกครองเกิดการยอมรับการศึกษาในแนวนี และส่งบุตร เข้าศึกษาที่โรงเรียนปัญญาทัย คือ 1) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมที่กำลังมีปัญหามากด้าน โดยเฉพาะการศึกษา 2) ปัจจัยด้านลักษณะของผู้ปกครอง ได้แก่ มีการศึกษาสูง ฐานะทาง เศรษฐกิจดี มีพฤติกรรมทางการสื่อสารที่เอื้อต่อการเปิดรับความคิดใหม่ ๆ และ 3) ปัจจัยด้าน ลักษณะของนวัตกรรมการศึกษาแนววอลดอร์ฟ ที่โรงเรียนปัญญาทัย ได้แก่ ความได้เปรียบ เทียบเชิงการศึกษาวอลดอร์ฟ และความเข้ากันได้ระหว่างการศึกษาวอลดอร์ฟ และความ เข้ากัน ได้ระหว่างตัวนวัตกรรมการศึกษาแนววอลดอร์ฟกับความคิดเห็นของผู้ปกครอง

งานวิจัยของต่างประเทศ

อริสเบร (Elisabet, 1990, pp. 49-05A) ศึกษาเรื่อง "Private Schools and the Hidden Curriculum" ที่มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย เป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรแฝง (พิธีการในโรงเรียน ความสัมพันธ์ในสังคม และสัญลักษณ์ที่แฝงค่านิยม) ในโรงเรียนวอลดอร์ฟ และโรงเรียนเตรียม อุดมศึกษาชั้นนำแห่งหนึ่งพบว่า 1) ในด้านการรับรู้เกี่ยวกับชีวิตและโลก โรงเรียนวอลดอร์ฟเน้น ความคิดว่า มนุษยชาติเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล ส่วนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาสนับสนุนความคิด ว่ามนุษย์เป็นผู้ควบคุมธรรมชาติ 2) ในด้านความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โรงเรียนวอลดอร์ฟมีความ เป็นส่วนตัวและเน้นความเสมอภาค ส่วนโรงเรียนเตรียมอุดมจะเน้นเรื่องชนชั้นระหว่างบุคคลมากกว่า 3) ในด้านการรับรู้เกี่ยวกับ "ตัวตน" และบุคคล ในโรงเรียนวอลดอร์ฟถือว่าบุคคลจะพัฒนาไป ตามขั้นตอนที่แน่นอน (คือ 3 ขั้นตอน ๆ ละ 7 ปี) ส่วนโรงเรียนเตรียมอุดมถือว่าพัฒนาการของ บุคคลอยู่ภายใต้การเร่งรัดและความสมบูรณ์แบบโดยผ่านการทดสอบและความท้าทายอันหลากหลาย

อีเทอร์แมน และเลดเบทเทอร์ (Eterman & Ledbetter, 1990, pp. 52-01A) ศึกษาเรื่อง "An Approach to Music Education Based on the Indication of Rudolf Steiner: Implications for Grades 1-3" ที่มหาวิทยาลัยนอร์ทเวสต์โคสต์เป็นการศึกษาถึงความคิดของ Rudolf

Steiner ทางด้านดนตรีและการศึกษาดนตรีอธิบายถึงการประยุกต์ใช้ความคิดนี้ในชั้นเรียนระดับ 1-3 ในโรงเรียนวอลดอร์ฟในทวีปอเมริกาเหนือ รวมถึงความคิดพื้นฐานทางปรัชญาของ Rudolf Steiner ทางด้านดนตรี สุนทรีย์ และการสอนดนตรีในแบบวอลดอร์ฟ

แครร์รอล (Carroll, 1992, pp. 43-01A) ได้ศึกษาธรรมชาติธรรมชาติของครูวอลดอร์ฟ จากการศึกษาแบบปรัชญา จากการศึกษาพบว่า ครูวอลดอร์ฟมีความแตกต่าง ในด้านคุณภาพจากครูเอกชนอื่น ซึ่งได้นำหลักสูตรและวิธีการสอนตามแนวคิดแบบวอลดอร์ฟ มาใช้เพื่อผลประโยชน์ และพบความแตกต่างที่สำคัญ ว่าครูเอกชนที่นำแนวคิดและการสอนแบบวอลดอร์ฟ ไปใช้จะทำให้ความยอมรับในหลักมนุษยปรัชญาน้อยมาก

อีสตัน (Eston, 1995, pp. 32-05A) ได้ศึกษามุมมองและการจัดการศึกษาของการศึกษาแบบวอลดอร์ฟในฐานะโรงเรียนที่ให้การศึกษาเด็กโดยองค์รวม โดยใช้การบูรณาการทางการทำงานทางศิลปะและวิชาการ จากการศึกษาในส่วนแรก ด้านองค์ความรู้ทำให้ได้พบมิติที่สำคัญของการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟได้แก่ 1) มิติของมนุษย์ 3 ด้าน 2) ทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ 3 ชั้น 3) การพัฒนาการตนเอง 4) หลักสูตรที่บูรณาการศิลปะกับทุกวิชา 5) การสอนอย่างเป็นศิลปะ 6) การบูรณาการระหว่างการสอนและการบริหาร 7) โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้สำหรับนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และ 8) ชุมชนวอลดอร์ฟที่ใหญ่ขึ้นในด้านการจัดการศึกษาแบบ วอลดอร์ฟ โดยการสร้างเครือข่ายของการสนับสนุน และการศึกษาะหว่างโรงเรียน ในส่วนที่สอง ได้มีการอภิปรายการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ จากการศึกษาของครูนักเรียนผู้ปกครองและจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของนักวิจัยเป็นการศึกษาเพื่อตรวจสอบเกี่ยวกับมุมมองของคนแต่ละกลุ่มเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา และของเขตการรับรู้ การประสบความสำเร็จตาม จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งจากการศึกษาพบความสอดคล้องเกี่ยวกับมุมมองของกลุ่มคนแต่ละกลุ่ม เกี่ยวกับความสำเร็จในการจัดการศึกษาตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ในประเด็นสำคัญ ๆ อันที่ได้ทำ การศึกษาได้แก่ ความสามารถในการดำเนินงานของโรงเรียน การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น

อาร์มอน (Armon, 1997, pp. 51-15A) ได้ศึกษาบทบาทของครูในด้านการให้จริยศึกษาแก่เด็ก โดยการศึกษาการดูแลในห้องเรียนวอลดอร์ฟ ซึ่งจะพบลักษณะของรูปแบบของการดูแลเด็ก 4 ลักษณะได้แก่ การเลียนแบบ การปฏิบัติ คำพูด และการยืนยัน จากการศึกษาพบว่า 1) คำจำกัดความเกี่ยวกับจริยศึกษาของครูประกอบด้วย ความรับผิดชอบ การดูแล และการสร้างความสัมพันธ์ 2) ครูถ่ายทอดจริยศึกษาเหล่านี้ โดยผ่านกระบวนการใช้ชีวิตในห้องเรียน 3) มีความแตกต่างของวิธีที่ครูถ่ายทอดจริยศึกษา ทั้งการถ่ายทอดโดยตรง และการถ่ายทอดทางอ้อม 4) หลักสูตรมีความเป็นพลวัตรระหว่างตัวครูและเป้าหมายทางจริยธรรมที่เป็นแนวทางในการจัดตั้งต่าง ๆ เพื่อตอบสนอง

ความต้องการของเด็ก ช่องว่างระหว่างความตั้งใจของครู และการกระทำในฐานะผู้ถ่ายทอด
จริยศึกษายังคงมีอยู่ เนื่องจากการขาดความต่อเนื่อง การขาดการรับรู้ อุปสรรคสำคัญของความ
พยายามในการดูแลเด็กของครู ได้แก่บุคลิกภาพของครู การสอน การทำงาน และสังคม

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่ายังไม่มีการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาหลักสูตร
ระดับก่อนประถมศึกษาตามแนวคิดวอลดอร์ฟ การเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้จึงเป็น
เพียงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ เท่านั้น